श्रीमत्सद्गुणपत्तनेनमः श्रीदुर्गादेव्यैनमः श्रीएकवीरायैनमः नत्वाधुंदुपदाक्लोंगंगाधरभट्टनिर्मितार्टीका समरादकभाषलेंगप्रकाशिका बोधतांधंतेः १ अथतत्रभगवान्प्राकृतकविकुमुदकुमुदिनीनायकःश्रीगालिवाहनश्चिरकीर्धितगाथाकोशस्याधिपधविसमासयेकृतमंग लंश्रोतृहितायमुपनिबंधातियत्तत्रणदाति पश्चुपतेःशोभारुणप्रतिमासंक्रांतगौरीमुखचंद्रं गच्छीतार्घपंकजईवसंध्यासलिलांजलिनम त १ मामुपेहियकथमपमन्यांध्यासतीतिरोषेणारुणंप्रतिमंपासंक्रांतं प्राकृतेपूर्वनिपातानियमात्संक्रांतइप्रतिमंवायस्तेरीमुखंतदेचन्दो पश्चतं पशुपतेःसंध्यासलिलांजलिनमनेनत्यचयः रक्तमुखप्रतिबिंबघलेनगच्छीतार्घोचितरक्तपंकजमिवेत्यर्थः इत्थं यद्गामानिन्याप्रणय रोषमसहमानंनायकं प्रतिदूत्याः उक्तिरूपं अनभिज्ञोसिप्रेमव्यवहाराणांमुग्धेप्रियाप्रणयरोषलक्षणंस्नेहप्रभवानेकुप्पमिनप्रयमि किंदेव्याः संध्यासलिलांजलांजापिप्रणयरोषमिति १ गाथाकोशाद्विरचनप्रयोजनमाह असमत्तमिति असतंप्राकृतंकाव्यंपठितंश्रोतुंच येन जानंते कामस्पतलाचिंतांकुर्वंतिनेकथनलज्जंते शृंगारवस्तुनिर्भरत्वनालहृदकलत्रसंहतमिवामृतंप्राकृतकाव्यं अक्षरपरिपाटिंपप रपठितंचश्रोतुं श्रोतुंयेनजानंति अजचकामस्यतत्पत्निचिंतांतंतन्नवान्तविरचंतीति नेकथनेनलज्जंतेतत्यर्थः कामशास्त्रविधुरप्रतिपिंडध नाधिकोक्तिर्वा २ मेघाभावत्तत्रवृत्तयेत्यस्यंसंक्षिप्तगांसारदुयतांचाह सर्वेति समरातानिरूपविषत्तलेनकुटिलंध्ये ह्यालेनविरचितानि सालंकाराणांगाथानांकलापानांसंग्रहेणतात्कीर्तिस्थापनात्काव्यिनत्तलेनह्यालेनशालिकाहलेनसालंकाराणांगाथानां कोर्टर्मध्येसप्तशतानिविरचितानिसंग्रहीतानीत्यर्थः गाथालक्षणंतुपदनंबारुम्नाचाएअहनएहिसंजुत्ता जहपअमंतहता अंदहपं चाविहुसिआगाहेतिपिंगलोक्तिर्वोध्यं ३ कछुडोतिनीकाननंदरादेंदुःखवासयेत्यापंतिचित्तवृत्तिः सहथोपिहिरीधुरंसतेनेनपुरत्यादिकामशा स्त्रमहीधुरंगणार्थनायकस्यान्तचित्तता कुर्वतीकाचिद्राह्मउअणिअअंछेहा पश्यनिश्चलनिर्भदानलिलीपत्रेराजतेबलाकानीलमरकत भाजनपरिस्थितारंदवशाक्तिरिवनिश्चलः अच्छः तद्वन्निर्व्यंदाप्रेमव्यविधारणप्रलयघशालिनिश्चलेनति पुरुषस्यबोधनंवीरांश्चघटिताश्चशक्तिः शंवशक्तिः तथाचत्यादिवेगापिधारणपरोसितदृग्रान्तचक्षुराकोपश्यन्त्यन्यमनस्कृतियाचिरंन्यमनस्केतियाभिप्रायः यद्वा विस्पंदत्तेनाश्चमनस्तत्तं तेन चलमनश्चिन्तनंतेनवसंकेतस्थानमितिकयाचित्सकंचित्प्रतित्यज्यते अथवामिथ्यावदसिनलमग्रतेभूमिनिष्प्रत्येम ४ विपरीतरतिप्रसंगे संध्यांकाचिदुदीक्ष्यकुश्चेश्वराहावेतितावदेवगतिमत्यंमहीलानांविश्रमाविलेनोपभन्नाकुवलयदलनद्धायानिमुकुलीभवंतिनयनानियहा

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June, 2017

मनोरागानुकूल्याधिपत्यात्तत्रत्यत्वेन देहान्तर्बोधोनेत्यनेनाभीष्टविधायकांतमनुवर्तत्वेतिसव्यामृषदंशः तत्कांतेत्यविनश्वरविभूत्येमानिनी
तदेवानुभवतीत्यंगयोर्थः १० मद्धीतमालाया कन्याश्रिरनुनयार्थचरणयातितन्यपत्युः पृष्टमारुटपुत्रैरुद्धाबंधविडंबनश्रवणाच्चम्याहात्मौद्ध
त्यात्तदुदंतं कांचिद्भरवीमाह्वायाणादि पारपतितन्यपत्युः पृष्टपुत्रैसमाकरुद्धति हृदयस्थदूतायाआपिद्वासांगरुद्धणयानिक्रांतः यद्वा कुलकलंक
मोदंपेत्यो शशिवृत्तनंतनुसंधायातात्मपतीसपत्नीरिष्टा तामाह यातीति पत्युःस्वामिनः नवयुवत्वेत्यर्थः पुत्रैस्समाकरुद्धतीत्यनेनपुत्रस्यत्व
यागतित्योक्तामानन्यथनस्कुरुतित्यत्रयतेर्गतिष्वयाः यदन्यासामिनीमोदायीत्यादिभावः दूतस्यन्यदूतायाश्चत्यनेनरोषोपशमाभा
वप्रतिपादनेनस्वार्थानभर्तृकायाः सौभाग्यगर्वात्तिविषयेबाढः पत्युःस्वतादृश्यामयिस्नेहातिशयः प्रगर्हीकृतः ११ प्रियविलेपोपतमर्यादया
विनयेषयता निरूढार्थदूतीनायकमुत्कर्षयंतीमिनंग्यान्वक्तसखीमनणांस्मृत्वर्षयंतीं आह नच्छतीति सत्यंजानातिदुष्टेन हृशंजनेयुज्यतेगम्
नंतांभाणिप्यामिमरणमाप्स्यामीधनंयंतव्याः सत्यमितियदीतन्यत्वपत्न्यादिगीनलद्वेषेमेवबद्धमन्यतेदुत्यात्रायाःसदूतीजनदुष्यतेनत्यपाशिजना
दिभिरनुरुपेत्यर्थितव्याः समागमोत्कर्षयंतुकमेवंगतिनायिकायाः स्वयंनुरागाभावंनायकश्रोताहनांप्रियतामित्यनेननायकस्य अनभ्युपगमेऽनीव
धृपातकं आत्मनश्चप्रार्थनाभंगेभीतिर्वदितिमन्यमानंपीयूषबन्धुमाद्यतेतीत्यनीनाच अनुरूपानुरूपाभावात्कूटनायिकासंभवोप्यस्ति १० पक्षा
दिभागेत्यवोक्तयागरुद्धकुप्यपराद्धत्वंचीनंपरीवोधयितुंकांचिदाह धृतिरिणीति गरुद्धिण्यासाक्षद्धानसकर्मलग्नमर्षाभरितेनतदनुनयमुपेक्षमाणं
तेचंद्रावल्यागतंपत्यायत्पत्युदुर्वितंकर्मतेनक्लीलयतीवेत्यत्रस्यमेव अलंकायेवभवति यतोलग्नमर्षीत्यादिभाषितमुत्पद्यपात्मापरिहासंचद्वेणोपमर्षितेनअन
कुलस्त्रीणांगरुद्धकुप्यपराद्धत्वमनुवर्तितमितिभावः १३ फूत्कारमालतेनात्रजनयंत्येनोकुर्व्यंतीकाचित्पाणिमिलाषंप्रकाशोन्माहारंसंपणेति वंधनकर्म
निपुणकेमारविद्धचक्रपाटलकरांधपुरुषमालवंधूपीवबन्धुमायतेतीत्यवीनप्रजल्पतिस्वनुरुपमानतपानेछयेत्यनयप्रजल्पतिस्वलितस्यतत्प्रायुमसंभ
वादितिभावः १४ नथोदायाः कन्याश्रियन्नूतनगर्भयोगिन्याः कांतप्रेम्यनुरागातिशयंप्रतिपादयंतीकाचिदाहाकिंकिमिति किंकिंतेप्रतिभासतेनेसर्वथीप
तिरिदृश्यायामुग्धायाः प्रथमोढ्वदोहिन्याः केवलंदयितंनगाहृदिः प्रतिभासतेशेचतेदयितेअभिलाषमेवस्मृत्वेतिवर्णतीत्यर्थः अथश्वशब्दःपक्षांतरेसंभाव्य
स्यसपत्नीजनस्योपालंभादौयं मुग्धायाइति मोहाद्गूढभावापरमयुगणयंत्याः प्रथमेतिवद्भूप्रजल्पताश्वशब्दगर्भश्लेदरविन्याः स्फुरनायासंपरिप्लुतेइत्ययंतनमुग्ध २
तिप्रसृतिचंद्रादियत्संभोगमंचपरमभिरुषतीतिभावः १५ प्रोषितपतिकाकाचिद्दिनद्वाहदुःसहत्वंव्यंजयंतीकांतसमागमविधयेसन्यौजनंनुवर्तुंचंद्रान्य

र्थवंशयेनाह अनयेति अनयमयगयनशोचवरजनीसुरवातिलकंचंद्रइंद्रगजरदोर्वेः प्रियतमोमायुषिनेवकलेदशबंदः आनूतनसंबोधने अमृतमयेत्यने
नजगच्जीवितहेतुत्वंगगनशोचवरेत्यनेन आश्रितलोकनोचनानंदकारित्वं रजनीत्यनेन अबलाजनपक्षपातित्वंचंद्रेत्यनेनात्मादकलंक्यत्वं एवंविधोपिमां
निर्दयंरुद्धसिमन्कांतंपुनरमृताकीर्तिरेकेनेत्यमृतासियतोस्यापिनाद्यातिदुःखितिभावः १६ सायिमंचरवेरंशुश्चोवानवायामिव्याप्तिकांतःकिंचागतोप्यसोलज्जया
सप्रणयरोषानुपायंनेत्यंवरयितव्यइतिसखीभिरुक्ताप्रोषितभर्तृकाआह त्र्यप्तिसोपिप्रोषितस्ताहृकुर्वेष्व्याप्तिसोपिश्रनुनेव्याप्तिस्वप्नेकस्यापिफलाप्ति
मनालाक्ष्यसर्वमेतन्मनोरथमात्रमित्याशयेनाह दूतीति कस्यापिधन्यस्यनुरुपः एतत्संपद्यतेसमनुसंदधाम्यायाः कुतएतदितिभावः १७ कथमधुनाद्यबलो
नीतिमित्रेणएतच्यकांतस्यबद्धुनिष्ठिलाकुपिकांक्षापिसेव्यैर्ळीढःप्रसन्यापदेशेनाह दुर्गतिरिति दुर्गतकुदुंबाकुष्टिः कथंनुसपापीतेनसोढव्यादुःखमनन्तर्गा
लेनपथ्यरुहितमिवपदेनसोढव्येत्यनेनदुर्गतिरंकदेतिशेषः तथाचापविधेश्चंकामालेनदेहदुःखगलज्जलछलेन अन्येतनोपिपदोदरिति अवंतुविरुद्धोप
द्विग्नाछंदानुवृत्याकथंचिदेवजन्यादितिभावः यद्वाकापिदेवत्याधनहानेनविनाबहूनांसप्रधानानामाकर्णिदुःखंकुर्वतीं प्रतिसूचयंतीदुत्यंतकथयति १८
कांपाल्यनः पराधीनवृत्तिनमनुगगतिरायंवनायिकांजनिव्यापयन्वनायिकारुद्धगतिंवल्लभन्यापदेशेनाह कोज्ञानकिंलक्षवर्णनर्णकुलनाशिरांकर्णा
भ्यांदृश्यमिवतद्दहूंश्रुलनधवलत्वंप्रामुद्धिधवलत्वंचेदतारंश्चत्वंचान्येछाचारितामितिवादव अहमिवपरापीनवृत्तिरमिदितिभावः अथवार्यादुःखाकामय
मेतन्यायकर्णकटूवर्णनयाचिकांचित्प्रत्युच्यते १९ कापिभावजिज्ञासार्थंकुनकानिदूतीमितिताशंकाशीलचुंबनपुलकितांयत्नेनविधिरतमिष्यालायंकांतमा
ह भर्तृगृहीति अलीकप्रत्यापत्तिनीतिनासोन्मह अहेसुभगमन्यो आसंसमागमकायदेहीतिशेषः देवरः धः अ मन्नइतिकांचित्पाठः तत्रहे धवलमामका
कांदेहीतियोज्यंकेचित्तु देव अहेमन्यइतिपदच्छेदः हनवधः अंगविन्यासकमध्यादेहि अथकाशं अर्थात्तमेत्यादुः गंडपाश्चुंबनपुलकितांश्चन्वनु
नश्चियेत्यामिप्रतेनमायिकाचाटुगीतज्ञानं अन्योन्यानुरागश्चयुगोर्गतिः २० देवयाद्धात्रार्थं आगतेनायकाभिप्रेतंगृहीतान्यभाजंगमाछाद्यंतीवि
वयामातादुहितरमाह अमलतेति अनलापूर्मदनेवबन्नजगद्वनस्यसकोनृहृदस्थव्यतिकांतोकथयन्वपुत्रिचेतनलतिष्यामिमहनकरणायनान्यथाविलंबो
नान्यत्रनंगोतिनेभावः २१ कश्चिन्नायिकः कामिनीजनचित्तहरणवर्यमन्वद्धामुन्वर्चुबनेनालानः कामुकचातिदयूपकरयंत्राह आदरप्रणामेनोच्
मधुकितनासमकंहतलालटवर्णधूतिमित्य सुरव्यासन्यापरिचुंबनंसमरामः हरिद्रादिवर्णप्रधानंधूतंवर्णधूतं दूरादेवेत्यवजन्वलामुखवचिन्हार्थवर्णधू
तेनालिप्यनदूत्यावानः भन्याः कामपात्रपिसाकूधितस्तोत्पत्तिनस्यात्परिसर्वतः कृपोलादौयद्वाश्रोणितः कृष्णिमंगमाना व्यूषकर्मनाम अनुरागादिवायमूच

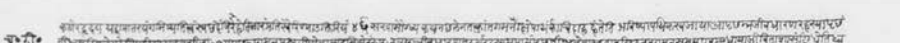

यायीपेक्ष्यमूर्ति सा अचेतनाप्याप्यातमवेनबद्धनेनीक्षामति क्रियमेवेनदृति ततस्तेन भ्यात्के कोपिबहिनयितीतिधिक्किनियायम भ्याक्षाभिला

न्त्यवनमुभवाद्दत्वात्भावः ४१ धिरहोलंकितान्वरस्तोषाच्छेनचिरागतो पाठंसमाह सहेति सरवरुछकंजनदुर्लभमितिदूरादस्माकमानमम उ
पकाम्कजवरजीवमपितयवनकृतापराधोसिसाद्दउपजाश्रद्धअन्यथाभ्यधातीकारघोतेनलोकसवाद्दागवनेनतुल्हाद्दितिभावः अस्माकंदुर्लभमपिदूरादानवनजअत
एवदुर्लभमीक्षमवगादुपकारकृजवरजीवमपितयवनकृतापराधोसिएवंसत्यलेहेपिममसरणमेवमेव तच्चतदूरनिवर्तकस्यभवतोन्वरणमलोपकारएवकृतोन
यपकारदृतिभावः ५० सवंहितान्चिलासवशत्मार्गमागतंकांतमितिसेवर्थमाह आलेति आलजवरोमेसंहोयमानंदोहनस्यकाधितास्तरकस्यागतंधर्मधर्मगंधि
तान्स्पृश अजीर्णेयवलोजवरः आलजवरःत्वयिक्रोधेनायोद्धागवरणादितिभावः आलस्यद्वःसेव्यानुमतापितिकंचित्जनस्यदुर्लभोतिसयमहुजवादुदारसिनस्यभव
तःकिमनेनप्रश्नेनेतिभावः हेभवरतदुपकारकअस्वाभ्यधातीकारकबहुवल्लभाक्षाग्रहिपांपसंगमसंक्रांतपरिमलत्वात्तेषांधर्मधर्मोधितांसंजातजवरांगांसांगस्पृश
महंगव्यइंगिकांतजवरांगः अनुप्रेक्ष्यस्थाः कृतावधानोभूत्वाविचार्य ५१ रतिरभसात्कांतमश्लिष्यकरेणपुरुषायितंसोकुमार्याश्चूत्यायासेनैवश्रांतंकांतःस
ह्वानमाह्वहितिशिरोरुहैरपिपरावृत्युकेशेनेपमानमस्यचिकीर्षितोधोति ईषित्पुरुषायितवतीतिवैपरीत्यमानीलेजानीहिपुरुषाणांवृद्धत्वं ५१ चूर्णिकाश्चित
म्पुनरुभयोर्जनेवैभवत्यभुजंगस्यसंसमाप्यप्रेरयंतीप्रजनंनीप्रातिवेश्यवाहुयेष्यन्तीतिप्रेम्णोविरोधिवसंतेधृतस्यप्रैत्यक्षेदृष्टेभालीकस्यउदकुरुपेवतापित
ग्रीवस्यशिरंबोरत्सोभवतिप्रत्यक्षेति श्रुतेअनुमितेचविप्रियेप्रतीकारःसंभवतिदृष्टेवुनान्तीतिभावः चर्चुपात्यमानोप्यसौनानुरुनेभवि
ष्यति किंनित्यस्थले मां प्रेम्यस्तीतिभावः ५२ बहुरोअनुभूतेऽथैभविष्यत्यपिभूतवत्प्रत्ययोभवतीतिनिर्देश्यिन्काच्छंद्यो पातिरोंम
चुम्बनमाह वज्जेति वज्जयतनमातिरूपंपतु श्रुत्वानिजेनाम्नोश्चोचितानिवेद्यासदृशंवदानाम्यस्तुणिकादिमरावृंदी
भातिचमत्कारकारिखातवज्जपतातीतिरूपंमेनाज्यासिजिनागुणइत्यमरः आगतः मे भर्त्ता भवतीरूपिमोवयिष्यतिताक्षिप्यापि ४
रुहितेनेतिभावः ५५ ५ ५

वंधुजीवनाभिलाषश्चौरयुषापतिरोयोधिमभिन्यासस्यपातकाद्वभंगार्थमाहाकुरांत इवंदि अकालेगर्जभरणं व्रजतराजानिपतनप्रतिरूपमेवं पत्यु
नरकांक्षणइतिरोमांचकिंभावहसि ५५ भुजंगोतंत्रप्रयोचनायदुद्दितुःसोकुमार्यातिरायस्मरतसमस्तंचरण्यापपयोभेरयामासाभुजंगनिदाछलेना
द्द नद्दोनी सद्दतेनद्दतद्दतीतयातेनरशिनासरनादिरंभेणप्रस्खलनशीषाणीमपथयाअस्पालानातिस्नेहाणिसरतविदग्धेनकृताबस्तानाबस्तिभिस्तेन ५६
नायकंप्रतिकस्याश्चिद्दभुंगयाबातिसर्थप्रतिधारयंतीवृतीआह अगणीति अगणितश्रोचयुषाबालकव्यतिक्रांतंलोकमर्यादा अयंतावत्रमयति
दिशामुखप्रसादितासीतवकृतेनहेबालक -- अपरिहासाद -- वमथातकाचिंतिनाच्छहितादितामभिज्ञतगणिताः शेषास्तरन्येयुवानोयथास्वा
वन्त्यात्यागात्यक्तलोकमर्यादासापूर्वोक्तलोरंदर्यादुपनेकगुणातवकृतेनलदरनेछयाहिअसुरवेषुप्रसादितासीसतीप्रमतिर्यावद्दूरमामवस्थानेन
छतिनाचदेनामबुद्धेपन्चेतिभावः ५७ बहुवल्लभस्यत्वाभीरापि पिकाश्चस्थूलेतिवर्तुरेशेर्थेप्राकाश्रयतीकाश्रयतीतिअसतीनांसपत्नानामभिसारतानां
सूचयति अ -- वेअहति अहोवेप्रोषितउज्जागरकोजनस्यापोंद अहोंवेहरिद्दापीतरागोगोदावर्याःकूलानिममपतिरद्योवप्रोषितः अर्थात्संमाम
प्रसंगेनेतिलक्ष्यते जनस्यउज्जागरोद्योषचोरादिभयाद्दभिसरणाभिबोधाद्धेतिभावः गोदावरीतीराण्यद्योवहरिद्दापिंडैरापीतरागाणि हरिद्दोद्दर्तितांग
प्रसादालनेनानतीमंगिरागरागरक्तगात्रादितिभावः ५८ बंधुबधूः कुलबधूभूरिशार्थसितांकृतमाह असत्प्रवृत्तिचित्तोद्देवरेवधूमनसा
प्रियतमेविषमसहशीलिनकथमपिकुटुंबविधूटनमभवेषनकुलायनेरूपा असत्प्रवृत्तिचित्तेदृष्टचित्तेःप्रकाश्यमानंयद्दोषावद्दनद्दोप्यतितिभावः ५९
कलद्दांतरितायाः सख्यीतत्कांतेनतद्वाचनिद्दाहास्यार्थेपृष्टानमाह चिंतेति चिंतानीमद्दयितनन्मागमेकृतमन्युकालेस्मृत्वानस्यंकालद्दपमामासरसी
शंकिरसीनानीपद्दासिता कूलोमन्युरेतिनिकृतमन्युकानिमन्युकारणानीत्यर्थः सरसीभिःकादिताद्दगोचितेत्यर्थः कायेणोद्वर्तनेनस्वकारणोद्वर्तस्य
शोकस्यालक्षणात ६०हरि -- रकर्मकथाद्यथाश्रुतस्यासंगतेः तदनुध्यानपरायास्तस्यास्तथापिधर्मनर्मादर्शनेदृष्टमसरसीसतीप्रत्यशोकःकृ
तः नपुनरुपद्दासकारणमत्यप्युपद्दासइतिभावः ६० प्रछन्ननद्दतीभिलाषिणंनागरंप्रतिकुलजाभिसारिकांसंवेदयंश्राद्दाहि अभीति त्वत्स
खेः श्यामसमासान्यपिपभाक्रमत्वेतिकार्यार्थिमन्त्रेणतत्यायनेनं समर्पितान्यपिहृदयेहेः इंगितहेतोःदूतनेनं अनिर्गितहेतोः अगटाकारेव्यनेन
तुद्दिभविदग्धेनसमसंकल्पसमागमोपिवनेपुनः पासन्समागमसूचितिस्वाचिनी यद्दान्यपुरुषस्य पासगता प्रकाशनेनद्दियकोविरागोजारेप्र
त्यनुरागश्चस्यसूचितः अथमानुरुकांप्रतिनरपीचचनेना ६१ कोलताभिःकुरवप्रदर्शनेन -- नागमश्चयेनेकोनाकांतस्यगमनासेपार्थमाद्दाहेति

मुपायांतरेणाप्यात्मलाभमाशंसितुमिदमुक्तं । अत्र चैतद्वृद्धैरुक्तं । सत्यं चैतद्वृद्धैरुक्तं । तथापि मिक्षाटनं न युक्तमिति भावः ६१ प्रियमनुनेतुं प्रवर्तयितुं रतिरपीदमूचे इत्यन्वयः । प्रियमनुनेतुं प्रवर्तयितुं रतिरपीदमाह येनेति येनविनानजीव्यिनेऽनुनीयतेसकृत्नापराधोपि प्रसीदेत्पिनयग्रहेऽणकस्यनमस्तुलोमिः कृत्यैति अपितुसर्वस्येत्यर्थः कृतापराधस्याप्यग्नेः पाकार्थंनवैरेकधाहानादितिभावः ६२

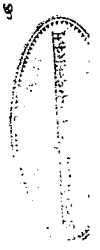

पूर्वप्रसंगाचाः सख्यीतदलंकारेणेत्यान्यासस्तानांमंडयितुमिवोत्सवांतरत्यादेपार्श्वस्थमर्तुरुद्देहोचितविधिरेवेत्यर्थमाह गृहेति गृहपतिनाप्यतसेवितमबृहद्घृंदारामविट मूदावर्गशतानिनीलाआसनंतरमार्याग्रहेअर्थं दुर्दुंगशतोबृहद्घृंदारांवितर्तनेगृहपतिनाप्यतसेवितमस्यबृहद्घृंदारामविटमूढवर्गशतान्यतस्तरमृद्यमरमहिषालंकृतव्य र्थंविर्गशतानिन्नमनेकनहिषशतानिनीलातत्सदृपरमहिषामप्यार्याग्रहेचोद्दिकायत्तत्तनेवेत्यर्थः ममप्रतमिदितस्यपवनोदयेस्नेहबशेननेवेकुर्वतंतु जीवंतोनेवप्रियभार्याविदूरलंकारेणेत्यान्यासतदनुरूपमालंकरुमिदमुक्तमिति भावः ७२ नपक्षीसंपदुक्तपोहिन्यांजग्मिनवस्यमर्गलिखयंतीसखी विभावपिसोमाख्यैरीशेतिसदृशंयंती आहासिति येहुणं पिछ. शिरविपिछावतंसावधूर्व्यधित्यगवीताश्रमति राजमोकेकरचित्रश्रमाधलानांमध्येसपक्षी नांथेनकरिवरणहृहातंतुकुंभलुक्ताफलेर्धुर्यश्रमाधितास्तरावेदानींसंतंगतिप्रसक्तिक्षीणोमस्यूरमाश्रमावणस्समः संकुचहृति सोभाग्येनजातगवीश्रमतीत्यर्थः ७३ कुलकेनीमुलंगशीलाहृनार्थमाह वकणीति वक्राक्षिप्रेमणशीलानांवक्रोन्यथनशीलानांवक्रश्रमणशीलानांसुभ्रकुयेजनः प्रियोभवतीवक्रे त्यादेः कुशलानिनी

धनेनगनीतिज्ञायोभवतीतिप्रतिपादयंतीति दूतीकस्याश्चिदल्पद्रव्यस्याध्यवसंतुंयतिंयत्नंकरोतिकमाह अभाग्योपि अभाग्यभाग्यप्राप्यनरंगकंहारिलिकस्तुल्या पश्यतनन्वीच मातिविस्मयेकिंविशिष्टंनरंभाग्यवन्तंअभाग्या अलब्धाभाग्यास्तिलाभोयस्य अलब्धलाभमितिभावः यावत्नभरंगंकुरुतंसंभवन्तं ४१ कापिप्रत्यक्षदूतीप्रधानधूर्तहासंचि तप्रत्यक्षतत्कुशलंनरंपरोक्षवद्बुमान यक्षेवाऽहतिचास्यैपक्षाणिसोमेतिवाहैवंभूतंभोगंवजयन्तिनिपरंहृदयनिर्वृत्तिकराणिविदलः एलुजनाजातिजनउत्पन्नेजनित्यानि शाकक्षेपकाणिप्रतिवादिचक्षनास्तंदकानिसंप्रत्ययोत्पादकोशाकापरहृदयानिहृदीकृताणिउत्पन्नेअभयाधारोजायितव्यानिविस्तरलोजनोजानातीत्यर्थः लुमेव परमीदृशानिप्रियवचनानिवक्तुंजानातीतिभावः ४२ नायकस्यानीतिज्ञतांज्ञहीतमानासरवीभोधयितुमाह छन्दइति वरोभवतेप्रशोलीलितंप्रियायाःमानः हम्मासर्थस्पाजानतश्चभणितंमोनंचऽजानतः प्रशोलीलितंचेछानीलितंशोभतेप्रियायाःमानः नचाप्रियायाः भोभोःशोभनदूतिसर्वंनइतियोज्यं ४३ प्रियंप्रति मदनलेखंलिखतीतिनव्योढ्रीप्रोषितभर्तृकातामाह देविगेति देवनशीलंविलासकरांगुलिंपरिग्रहस्तस्थितलेखेनवर्णानांसमाप्यतेप्रियस्यसविलेखे किंलिखेत्वामः देवनशीलाभिः क्रीडनशीलाभिः करांगुलीभिः परिग्रहेणस्वस्थलितेलेखवर्णानांसमाप्तिश्चेत्तीतिवर्णद्वयमेवनलिख्यतांतीयुक्तेनकंपत्रेदेशभ्यांसातिकभाषाभां प्रियंप्रत्यनुरागातिशयःसूचितः ४४ आपेकृतकार्यासीतिकथापिदक्षादूतीस्विकोशलममनयंतीआह देवमीति देवेपराङ्मुखेप्रतीहिधृतीनपिविद्वलतेनतार्णा कार्यसिद्धकावरणदूषकथमपिबंधमेवनदद्यादिति वरणः प्राकारः बंधमेवनदद्यादितिधृत्यधृतिमुत्सृजेवनदाक्षयतेइत्यर्थः ४५ मातुलाच्यापूर्वंकृमिनस्नेहोदर्शयन्त्यया यकस्यस्वामिन्यनुरागातिशयंप्रतिपादयंती कापिसानुरागमाह मालीति मातुलानिहृदयामेवपीतंतेनेनचूनामज्जत्यांस्नायुनिद्राकंदुकमनुस्नोतोजलंपिबतहे मातुलानि मदंगसंगंबहुमानाद्बहुनिद्राकंदुकमापिजलंपिबतांतेनचूनामहृदयमेवपीतंअपहृतमित्यर्थः अनन्तरस्नेहोयतस्चेतिभावः ४६ कृतप्रणयकल हयोर्दंपत्योःप्रणयरोषभंगार्थंसखरी आह जीवितमिति जीवितमनशनवतमेवनिर्वर्तनेयोवनमतिक्रांतंदिवसादिनस्नेःस्वभावभंगीकिंकुर्वन्तिदुरोदोकः अह हृद्योनिनस्यकाठस्यचहासात्तद्विरोधाद्रूपेणशब्दात्मानंवंचयंयद्वतिभावः ४७ देवरेयोपकल्प्यमानविभवंप्रियंकापिसासूपमन्यापदेशेनाह उच्चाइति उत्पा दितद्रव्याणामितिरत्नालाभोभाजनंवलंगच पक्वान्यपिनिबंधकलानिकेवलंकाकेक्षाद्यनेउतपादितद्रव्येयेनेश्वरंवलानांभाजनहीनपात्रंबलः ४८ चूर्णितनो क्ष्यापयन्नागादिकः सहचरमाह भद्रमितिं अद्यमयागतंबंधनंबंधकारेपितस्यसभगस्यभार्यानिमीलिताहीपद्मपरिपाटीगंडहेकमेतिकापिकानुरागंप्रकाशयंत्यादू त्याः कामुकंप्रत्याकारेप्रियमितिकोचित् ४९ कृतविप्रियंप्रतिप्रतिकूलाचरणकृत्वाचित्तिनिवारणायकरुत्पाचित्तक्षालनचरिप्रवेणयति स्नजनोहृतिसुखनोकुप्य त्येव अथकुप्यतिप्रियंनाचिंतयति अथचिंतयतिनजल्पति अथजल्पतिलज्जितोभवतितस्माद्गुचितमिदंस्नजनस्यभवतइतिभावः ५० भाविघनप्रत्याशयाभु

जंगेकृतानुरागंदुहितरंवारयंतीवेत्यामाताभलाहीत्यांडपादेवताप्रथोजकमाह सो अछोइतिसोऽहंयोहृस्तेनतन्मित्रंयानिरंतंबंधनमेतद्रूपंपत्यगुणाः तद्दृष्टासंबन्नधर्षः द्रव्यमाशयेथवाप्रभुजंगः स्त्रीकार्यद्वतिभावः यद्दाकांक्षिद्रूपगर्भितांनिर्गुणांनिर्देश्याः स्वगुणेगलंकेस्फूत्यंतंवाद्यमुक्तिः ५१ चिरप्रवासात्मतोमायकःप्रियतमायाःप रितोषार्थंआह चंद्रेतिं चंद्रमुखेचंद्रधवलाहीधीहीधीप्रितिवविधेयोगेचतुर्थीशातयामेवयामिनीकथमन्यतिक्रांतामपेतिशोकः ५२ दुर्जनमैत्रीमानिचिरकालस्थापिणी तिनसस्वीलायिकांदीलाहेतुमाह अकुलीनेति अकुलीनोहिसुरवस्तावन्मधुरोभोजनंतुयेयावत्सुलभश्चबबलोजीर्णेभोजनेविरस्मात्सति अकुलीनः अस्तःकुल सन्ततः सुलभपक्षेकोऽर्थियंतीलीनः हिसुरवः समक्षपरोक्षयोश्चवंचकश्चेतद्दः पक्षेउभयसुलभः यावत्सुरवेभोजनमाहात्मःपक्षेपिहादिलेपःमधुरः प्रियवक्तापरोक्षेसुरि स्वाकः भोजनेजीर्णेविरसं अप्रियंपक्षेकक्षध्वनि आदत्तेति यद्वादुर्जनसुरवंपिंडदानार्थंकुलटांभिक्षयंत्यां कुट्टन्यादृश्यमुक्तिः ५३ दूतीमात्रेणेवविरुधाः भावि भावेष्वर्थंतिलक्षयंतीति चेतिनिर्दर्शयन्नागरिकः सहचरमाहेति नहीति तथात्वेनचयाप्रलोकितादरवतीनाथंतानर्कपथिकः पथाचारितोपिगृहस्वामिनाअ क्षिंकेकरुषः अलिंहीवहिहृदिनकोचः ५४ कार्यसमाप्तावभ्यर्थाघनपत्यप्रसाध्यथा आत्मगुणोक्तीतिपरस्परनिषेधायकश्चित्यत्तत्पारव्यानेनचिंतंतंप्रकटय न्नाह मूलमंतीति लघयंतिलघुपुरुषंपर्वतमात्रमपिहेकार्यनिर्वरणमनिर्वृतिंयच्छन्निर्वरणंपर्वतमात्रमपिअल्पंतंगुरुमपिपुरुषंहेकार्यलघुचिंघ्रंलघयंतः ल घुकृतः आनिर्वृतिंअकृतकार्यनिर्वरणनिवेदनंचनिर्वृतिंहेकार्यानिवेदनंअकृतकार्यस्यनिवेदनंवेत्यर्थः ५५ द्वारस्थितिं कल्पितशीतलपंदनाकुलजां कुट्टनीविश्वासार्थितुमाह कुतेगतेति कुतःगतंनगोहिसेनपुनीहृादिस्थितिंकालीकथसिउन्मानितकालंवेदीतार्थकमलेनेवमुखेन सूचयंतीलोकनार्थंपूर्वकायस्योन्मानितंतान्तुगंगलगोहिसेनउन्मानितयोः कलशयोर्विरोधेनेनअर्धकमलेनेवमुखेनैहृपुनिहृादिस्थितालंकपलोकयसिकथयः तमहंमाविगंदेवसाधयामीतिभावः ५६ गुप्तमर्मनिवेदितोपिचेत्यत्तरहस्यमेवप्रकाशयतीतिमदशीयनागरिकः सहचराह वृतिमिति वृतिविवरनिर्गतरूपः गंडस्साधयतिवृतेरुणेश्वरः अभग्नहेहालिकबधूरेवंतस्माद्गंगलगोहिसेनतेविवाहिनीकरणार्थंतेदुर्जनंतंसंहृत्यतान्वृतिविघनेगोनिर्गतंलेरूपत्यक्तः साधयतिकथय ति गंडेत्यपदेशेनहृालिकबालगोपरुणंचन्यादूत्याः कामुकंप्रतीपमुक्तिरितिकश्चित् ५७ सत्वरंमानमयेहिभुजंगोत्तुंगकुटनीदुहितुर्गजिगाभिसत्वरुणेनभुजं गंसाभिलाषंकुर्वाणायेदाय्यालेनलनयोःस्फुतिमाह गणेति गजकलभंकुंभस्तन्भिभघनपीनानिरंतराभ्यांतुंगाभ्यांउच्चसितमपिनतिन्यपीडितुंहृनसं नाभ्यांगदृश्यंप्रोढः कलभोगजकलभः तदियंकुंभस्तंभिनोघनोगिरीडेपीनोन्मत्तोलोऽतएवनिरंतरोयोतुंगोनसोनाभ्यांमित्यर्थः तदियंतिहृाकुलोमिति छन्नंनिहृुणोपि दोषनाशयतीतिनिर्दर्शयन्नागरिकोप्रिस्यादिकायाः सत्वराभिसारगमनाविधिमनभानप्रत्युहेगेनदूत्यहोमिकोचित् ५८ रभ्याणांतत्रदूतीवेषप्राप्त्यारव्यातिवा

योषवर्णनम् प्रतिपादयंती कुटनीमुपजयन्तर्कमित्र दूतिकामभिप्रायकर्तुमाह्वासंतिमासप्रसूतांकन्यामासगर्भिणीमेकादिकन्यामितांचरंगेतीर्णांचप्रियांबु
नकामयमानोभवनमासप्रसूतादारिनामप्रियांपतिसकाशात्स्वोपादृकतायाः कामद्यारुन्दमिसंपुत्रान्तर्कीन्दुहितरंप्रतिलोभंत्याः कुटन्यामुपजंगंप्रतिसमुद्यमकि
त्यचाहुः ७० कांदिशीनंनुंगपीनस्तनीनायिकांकश्चिद्वयुवानस्वाभिप्रायंप्रकाशयन्नाह प्रतिपत्सेति प्रतिपत्समस्युकुंभौलावण्यकूटौ अनंगगजकुंभौ पुक
षरात्हृदयभित्तीकिमितिस्मनंतीस्तनौवहन्तिप्रतिपत्समस्युपुंजौचित्रलोभजनकत्वात्लावण्यस्यकटेस्तौदेयातितिरायात अनंगगजस्यकुंभौ
पुरुषत्रातेहृदयेसमन्मथोभूतौअभिलषितोप्राप्तादृशौस्तनौकुप्यंतीकिमितिवहसि अस्मद्विभजनकेनकृतार्थेयसीतिभावः ६० विरोधिनोपिकदाचित्सुकृ
लाभवंतीतिनिदर्शनंकश्चिद्वा आह्वाद्यन्तीति व्याख्यानयन्नाह तस्यास्तनमप्रेरणंसकलेलिपतितस्यमारिष्यापथिकस्यान्यपत्रकुलांगारकुविदिवसाः क्षुरक्षर्व
ति ६१ नन्वपिचुवालंप्रतिदूतीकस्याश्चिद्वचनमाहात्म्यंगुणाभानंचिरकालंस्थास्यातिकाचिन्मापरेद्योनाहंहसिआमितिहसितंसहसत्तताताहंकरुकवमुपगतेःपथिकेःपत्रफ
लाशांलब्धाउड्डीनेरुकंकुरुदेपत्रफलाद्योषंमूलंप्रतिबुध्यादिसाशाखांचरुकंफलमुपगतेःपथिकेःपत्रफलसदृशेरुकंफलमूढेउड्डीनेसतीसहसत्तताताहंयास्यान
यामहंमितामियंयः संकेतस्थानेजनावस्थितिसूचनेनाप्रियात्पथिकोनिवारयंत्यादूत्याउक्तिंप्रियमितिकोचित् ६२ पत्राःसहकुतकालहायाः सरव्यारात्रिवत्तानंतमनु
संभाव्यागतासत्रवीमागुरुत्याश्चद्वानलेभाग्यमाह अद्यात्रामीति अद्याम्हिाप्तिनामातुलानियेत्यादयोलक्षणयातनानयोःपिच्यलोलीदीपनमिप्रस्युतेजसयंत्रा अन्ये
पिमर्सोमाग्यंपत्रयंतिबुध्यंतेपोजनंकुर्वन्याः दिवातयापरुषचादिनक्तस्यरात्रोनातदृष्टेदृष्टात्तस्याश्चयोनानत्वंभिमानजयंतिप्रतिअनादरंदृष्ट्वासमहा
सोजातइत्यर्थः ६४ पूर्वकृतभगमनवृत्तमंमानंपतिदृष्ट्वात्ससौभाग्यमबलुमन्यमानानवरूपभर्तारंसांत्वयितुंसखीरूपजनस्यानावमाह अनुवर्तनंकुर्व
नदृष्टेपिलनेआश्लिष्यमुत्वरागः आलवकोपिनवदुरुकुलजनःपरभृतः कुलीनातपाः सुरेकरतोपिकुलीनतपातामनुरुध्यनुत्तरेहेतोतिभावः ६५ मानिन्याःपूर्वकृ
भगवाल्लिप्तकारेणाभ्यपनितासक्तंदुर्विदग्धोहासवतीतिवद्व धूपाह अनुदिवसमिति अनुदिवसवर्धिनादरपिप्तानागुणेर्नानितमाहात्म्यं पुत्रकंअभिजातजलो
दिवस्यमानोपिदुर्लष्यः अनुदिवसंवर्धित आदरोयेनबंधुतेपिप्तानप्रसुरेगुणैः जानितमाहात्म्यंमहत्वंयस्यैनाद्यशाः कुलीनजनोपिदिवस्यमानोपिदुर्लष्यः सत्व
पिकोपेकुलीनत्वाद आदत्तेशयांदिह धानाभिमांप्रणिपातेन प्रसादंयेतिभावः ६६ विरुद्धंप्रतिलोमाभिप्रायाकाप्यिक्तवर्णनेरीभेरायंसूचयंत्याहाविज्ञानेति ५७
विज्ञानगुणमहाद्योःपुरुषेदृष्ट्वात्मपरिमाणंजनमिदितेपुरुजनेप्रियतेनाप्यभज्जामहे ६७ कोपिपीनोत्तुंगकुचापीकस्यांचिदनुरक्तः अन्यस्मिन्नेवका

लेनतस्यालनपतनंदृष्ट्वावक्ष्यमाहकहेतिकथंनामतस्यात्मायस्तवप्राग्रुत्कोपिक्षनभरः पतितअथवामहिलानांचित्रंकोपिनहृदयेसंक्षिप्तेक्ष्ये ६८ नाथकफलोभ
नाथसखीमायिकामनुवर्णयंत्यिसकृतनुशतिसक्षनवरुदंतस्यदूतिसूर्योमात्तसांचलेनवारय पुनस्तपंकजस्यचजातानुकूतरक्षनवस्यद्रोसाउलीतिवत्सन्तीचलबाच
कोदेशी ६९ सिंधुपामेनमनायानमगमाकरुष्यमानिनीमानरामनोपायाद्रोहार्थमागमिकः सहचरमाह मानोयमभिमितमोषधमनिषीयतेप्रिययामान
स्विन्यंयितस्याकरसंपुटचलितोध्वनिनमानमरियागर्वुः सूरापूर्णेनमुखेनमुखवेदनासतापीतासतीमानमपनयतीभावः ७० नाथकफलोभनायदूतीचायि
काया सोंदर्यातिशयमाहकहेति कथंतानिवर्ण्यतेकयाः पथालोकितेनोद्दृष्टिदुर्बलोगोरिवपंकयातेतानउतनाति यत्रपतितांतत्रेवाबधतिछेत्तथ ७१ क
स्याश्चिद्वेवंसंदूतीकांप्रतिस्वाभिप्रायंकथयंतींसखीमाह किंतेतीतिकियमाणेवनवृद्धतिदूकुकेरेवेवरबलजनमेवंप्रियापुनःस्वजनेकृतानअनघापाषाण
देवेवेव अनघानिपापा ७२ चिरप्रवासात्रागतंपुनरपिचिरादूरंतुंछंतंकायकंकापिसखीमाह अद्योश्रांतिरितिसाश्चर्यंचमल्लरेहेदुष्कृतकारकपुनरपि
चिंतांकरोषिगमनस्यात्रद्यापिनश्रमंतिसरलाः वेण्यास्तरंगीण्यश्लिष्टकुतादुष्करोतिस्त्रीवधपातकंकाकिलातिभावः वेणीबंधेनतरंगिण्याःकोटेरत्यभाजश्लिबुनाः
अद्यापिनश्रमंतीतिसंबंधः ७३ अस्युत्सव्लाद्रुतलहमानस्यदुर्विदग्धनिकस्यप्रवृत्तिपाटवार्थंधूर्तिकाचित्सद्भावनस्नेहप्रदर्शनायाह णवीति नापितमा
त्रकृतान्यपिहरंतीपुनरुक्तरागंरसेकाणिचयथायथप्रभवतिभावोत्सुद्भावस्नेहरागिनांहेकानां अपूर्णोदूर्वेतिबालकुवलयालानिदानंपितायानहरंतिपुनरुक्तंपुनः
पुनःपरिवर्तितेनरागेरंजनेरतव्यापारेरतिकाणि ७४ किंमितिकुत्रातीतिप्रियेणपृष्टायूर्तिप्रगल्भतमाह उत्सवेतिउत्सवेप्रियबांधवासमंतनापरिवस्त्रयतेभण्यतेकि
मितिकृतंजातेउपरिप्रणेहंअसमुंचतिवह्नीवद्वर्दिपांगति ७५ प्रथासात्रागतेनप्रियेणपार्श्वतंतुयानमितमितिवर्तमानसखीमाहकासात्रागतायमाह दूतेति दृढमूलबंध
यंश्रीवकंकेपोवोचितोतनमेवाह अस्माभिरपिपतत्पोतस्तीनलनोमेघाढूतेनकथमपिमोचितोऽस्माभिरपिस्नेहोनिरवनातानिपक्वफलमपिस्खलतोमो ७६ कलहां
तरितामनुनयितागतासत्रवीतंकांतमाह अनुनयंतीति अनुनयंप्रसादितयातदापश्चात्तापंधानंचिरंगण्यंतेयाअप्रमूलोनयहृत्तांगुल्यात्रयाचिरंचित्तंअपराध्यानांचुद्ध
लाक्षप्रभूताउभवहृत्तांगुल्यात्यत्पात्तस्यावक्रंकथयमपिमयाप्रसादितादूतःपरमेवकाधमिति भावः ७७ नर्तनश्रमश्रुचिन्यांघ्यः दुहितुःसोंदर्यातिशयंकामुकचि
त्तमलोभनायकुटनीवर्ण्यति सोपीति स्पृष्टछलेनपत्रपतनदुर्बलेनअंगेनतस्याअमात्रलावण्यमपसतावलिपलीसोपानपंक्तिभिः तनुकृतस्याअंगेसमातुमन्तमर्थ
लावण्यैस्पृष्टछलेनापक्षतंतीपिचोतियोजना चौर्यैरंगोपनानांमेसख्याः उक्तिंप्रियमितिकेचित् ७८ भुजंगमभिसुरभीकलुकुटुबीकस्याश्चिद्बलबालप्ररूढता
सांरोषंपरिहरंतीसोंदर्यातिशयमन्यापदेशेनवर्णयति हेहाअत्रस्त्रीति हेवापेतेफलेकिंक्रियतामियत्युलूर्ष्णयः कंकोपिपट्टनानांनवपल्लवानभवंतिन्दृशा

काकेभिः अशोकः अन्येचपल्लवाः अशोकपल्लवानांसदृशानभवंतीत्यर्थः देवाधीनोलोकाभत्सत्कारोमाभवतांनामतत्सदृशीसत्कारापुनरन्यानास्तीत्याशयः ७९ त्वंसौभाग्यन्यूनतायाधिक्यंवहसिधुरांकुरुदुर्लांतिवितांकांतांदर्शयभवतस्तुलनयार्थमागतःकांतःसहचरमाह धुआरंवेति धावतीधूमगंधकुर्कुरपीलयंतिनस्त्यमानिनीपश्यत आनवतनवाच्यजलभृतनयकलशाधारांचदूरस्थाकपोलप्रतीतिर्विवेतस्यचंद्रस्यकलंकमानिनीधावतीवप्रक्षालयतीतियोजनातेनप्रियाधाराभोरंदर्यमालनंसौभाग्यंचवारणितं ८० वहुवल्लभस्यभूतुर्नयिमतीवचटुप्राभावविधाति अतः पुनरागमिष्यत्येवात्रतांकिंपथिकूबांसीपियस्येयेनात्यंतमानोद्यानिष्ठहीसतिएढहृप्रस्थितायाजायानमन्यापदेशेनाहाहा गौरिगेयेनालमनीमालिकांलानलघमालिनंच्युताभविष्यति अतयः कोपिहूतात्राशायाः परिमलोज्झनरः नानापुष्पग्रथितमालिकानांधंधवमालिकाख्यः पुष्पविशेषः आलमनोगंधेनच्युताभविष्यति यतः अहता आशाआस्यासांयस्यातस्याः अन्यः इतनविलक्षणः कोपिमांसलः बहुलः पनिमलोद्गारः ८१ नच्छथनोभुजंगमुत्साहयितुंकुटुनीसत्पुरुषप्रशंसाआह फलेतिं फलसंपत्यासमवनतानितुंगानिफलरूपिपत्याहृदयानिस्पुरुषाणांमहानरुणामिवधीराणिसमवनतानिनम्राणिः तुंगानिउन्नतानि ८२ प्रोषितभर्तृकायाः सखीतत्कांतत्प्रागमनलक्षणार्थंतत्समीपगामिनंपथिकमाह आश्वासेति आश्वासस्यतिपरिच्छिन्नंपरिवर्तमानायाः पथिकजायायाः निस्सामवर्तनंपलितेद्वसमुद्गयोवलयग्रहः परिवर्तमानस्याः शयनेपार्श्वपरिवृत्तिंकुर्वत्याः पथिकजायायाः निस्सामतिः सहयद्दर्शनंतेनवर्णितेहृत्तेसंस्तरः अनुभवप्रक्षणलाभोवलयग्रहः परिजनमात्रावस्थातीतिचेत्तीतिप्रापयतीत्यर्थः ८३ क्षणिकविप्रवस्याप्रियायाश्चरमहेतुर्नांस्पृहयंतीदृतीयादिकामनुर्नलौकिंतानुमाह तुंगोविटुंगतिंतुंगमेवभवतिमनीमनस्विनोऽतिमात्मापदंकृत्वाऽन्यजनमनेपरेषांकिंपराधैर्भवेन्नहृतंगतिरानेतानेवभिधेयसोदरान्यः नवाधनांकामयतदृतिसूचितं ८४ अहहेत्यनार्यवेकानुरंजनार्थंनायकन्यवदाम्यतांचनोपकारांचप्रस्तावायितुंदूतीकृपणमिहांसलुकमस्यप्रशंसामाहाहोदृमितिहृदयविभातिरुकृशाआपिहेमानः आत्मनोगुणैरन्याः विक्लवोभरणात्वभाग्यभवंतीति यदिकेपिनलुकृशाः पक्षिणोपिपरमांसक्षणादिनाक्लेशंपूरणंकुर्वंतिदानदुःस्वाप्नदेहोधुरंधरासत्कादृशाः विरलाइतिभावः ८५ कुसिमेणातिभावेनभामिन्यःपुरुषमनुनयंतीतिकथान्विदुस्कविदंधमधूसूत्राहुराणविशेषनषिनासद्भावेकीनग्रत्यंतपन्नाथेतिसंभावनं कोजीर्णमार्जारंकंठीरवायप्रहारयितुंजवंक्षति ८६ अलंकारादृष्टानायपरिपुष्कानायिकामनुकूलयितुंदूतीमाकरणस्नेहनुलानमन्यापदेशेनाहारणेति अरण्यात्संज्ञायांकन्प्रत्ययः अरण्यात्पानीयंसर्वतः स्वयंगृहीतंयापिमृगाणांमृगीणांचक्षामरण्यांतानिप्रमाणिनिरूपाधिकप्रेमकाप्रमितिभावः ८७ संतापातिशयनवंडलायचंद्रनजलेपाद्यपचारंकुर्वाणांवान्यंतीविरहिणीकाश्चिद्दृहतावमितितापमूर्छयातिनतआनंदनकोपिकामिनिभुजानांपभाटुःसहेपिमीश्रीअथोन्यात्तिंगनमुत्सवकेलिः यदुत्सवेरणेष्यस्योपदानमनभवतिसाम्योपचारोविफलइतिभावः ८८ सपत्न्याचुंबनादिनिरव्यापनार्थमुभ

वधूवृत्तविरक्षांप्रथमरजोयोगसूचनस्मुटपार्थिनस्यांकापिसेर्ष्यमाहतुथेति घृतातिकानलाकिंकिमितितिकसीतिपरिहरत्यापद्दिगुणावेष्टितजघनस्थलाश्रोणजावनतंसितंजघनस्थलप्रदानेनैवार्तविमावियिकुर्वतीबालजवनतंयत्यात्मानमाहुसितानितिलयः ८९ कुलस्त्रीवृत्तशिक्षार्थंबंधुधूकुलवधूमाह हिअणतिहृदयावबोधितोनःनक्षधितोज्ञातास्यहृत्तानांबंधवद्दुर्वचनमिषतोहरोदुर्गतवध्या ९० कुलस्त्रीचरितविक्षेपपरिपाटीमाधुर्यस्थापयंतीकापिवधूबंधूजनमाह धावतीति धावतीविगलितधम्मिल्लसिवयसंयमनमणाएतकरणाचेलिअश्रयविधातायमालहिंभपरिमाणिगिण्हहिणीविगलितकोशःधम्मिल्लंगूढमवयवोःसंयमनंनेवाप्तनेवरामर्थस्याः साचंदिणीमाणितत्तस्याप्रयेनविपलायमानत्वाद्धेभस्यपरिमार्गणपरैःशीलाहहिणीधावतीचेदितःपुंसिवात्तकुशांकेगजेनविनाविहंगतिमेदिनींकोन्वाःपवंचंदितत्राष्टोनापतिरचनोदेवतिकरणादिदुक्तिः कोत्रानाम्नोचनमूलत्वादुपेक्ष्य ९१ शुलंगयप्रलोभनायधूदूतीनायिकाआह वधूःसंभिसोभाग्यंवाहु. नहेतियथावभाउद्दहनेवधूनसिंधोनमनोहरायंगनितआतथातस्यातमध्योदयितश्चप्रतिपक्षः चक्रवाकीभिन्नक्रमः प्रतिपक्षश्चेतियोज्यस्त्रभावान्मध्यः अत्यासन्नपादयितः ईर्ष्यान्वितोयेनप्रतिपक्षः ९२ वधूप्रतिदृष्टिपिणीकुलवधूंवीहार्थतीकापिपतिप्रतावनुसाहाहहेति यथायबालजापपिणीतोभवतिपतिदुर्गतीवियुक्तीपिकुलपालिकानांतथानाथाःधिकतरंवल्लभोवधति ९३ कमारियुवानंप्रतिनायिलाधीकाप्रियंसमानवयः शीलमानतुलानीमाहुःएसोमामीहिएवंमाउलानियुवाचीरंवीरेणयंअसत्यः स्त्रीश्रेयासेकथथेदकमिवकृशेनप्रजुवंतिं अहअणीलीअसत्यः वारंवारेणवातकमेणपर्यायेणेतियावत् वंधुवानंअसत्यः कृशेनप्रजुवंतिंतिः यथाअन्यायासेनेतिप्राप्यतेउतिस्वसोन्यायशकटंनः ९४ परवनितासक्ततर्तपत्न्यानिजनायकस्यपरांप्रतिनायिकाप्रतिपत्तिंकारयितुंकाचासारमाहुःयामेतिः यामवनस्यपल्लवाःभागाः अनिभाभिः दुलुलितानांपांडुरछायंहृदयेनसमस्तीनांपतातिगतांहृतंयत्रंगमानवस्यपत्नं असतीनांहृदयेनसमंपतंतीतिसंबंधः ८५ इंगितज्ञतामाह्लानः व्यापपल्लागरिकः साहचर्यमाहप्रत्येतिपत्न्यालपचलंचंदीपंनिःस्नेहंस्नेहसतियथाजन्यायस्फुटार्थतेधातस्याःहृदयस्थितांकिमापि ८६ नागरिकः सहचरविज्ञासार्थमस्तीनांप्रत्युत्पन्नमतित्वमाहुःगहेतिं गृहपतेगतोन्यांकांचारणंरक्षेनेमितिअसूत्रीभणित्वाअनुत्था आगतनन्यत्तत्रितंपत्यूरंचलामपथंयति ८७ निहृयमानोपिभावः स्वभावादपाविर्भवतीतिप्रतिवादयंतीकापिसपत्नीकांपिसपत्नीमाश्वासयितुमाहाहिआयिहृदयेश्मिनन्पर्यायनतंनेनप्रवनीनपत्रथयपित्रक्षसः हृदयेप्रियेतेन्यांकंकुर्वीभणित्वामोहंगतालकुमारी अथसमर्थः कोमारहरायामेघकन्मिन्नपिपुरुषेकस्याश्चिदनुरागंदृष्ट्वाकथापिविदग्धयापित्रक्षसमंप्रत्यकर्कइयंहृत्यंयेश्मिनायकन्मेनाचिद्दीयतामितितनःप्राज्ञायनिन्हवायंतेमाज्ञाकंकुमारीणांहृदयेश्मिनः कृतइत्यत्रकथापियन्मरणंवेगाभोहःप्रापूवृत्ति ८८ ऋजंगप्रलोभनायदूतीनायिकायाः सूरतावसरोपचातुर्यमाह खिन्नस्येति खिन्न

नात्सवर्णावः स्यभावापन्नश्चन्द्रविष्णुः परदारगच्छन्नाचीत्तिमवाप्नोत्यं ६ कापिप्रियचित्तानुरंजनार्थंरूपी यांत्तनोपि पत्यावनुरागातिशयं प्रतिपादयितुमाह विश्वा
विज्ञेतीति निर्वाप्यतेश्चलनोग्रन्थपतिसुहृदाविस्तन्तशीवपीप अनुमरणाद्यनालिंगनदर्शियतमस्परवस्पर्शेदं स्त्रीलिंग्यप्राप्ता कृतपूर्वनिपातानियमात् प्रियतमश्चनालिं
गनेति योज्यं ७ कापिप्रानचित्तानुरणार्थंपूर्वकिंप्रियाप्रियाकिंगश्चालाहजाग्रीतिजानरमशोनस्तमुद्दूवाप्तिगुरुवस्यरंसेदं स्त्रीलिंगस्याः ननस्माप्यतेनवकापालिकस्याउ
धूलनानंशः नवकापालिन्याः स्त्रीलाभिनवकापालिकव्रतायाः ८ तत्तालानणस्तांनि ध्यादेकस्त्रिन्यनेकेभावाभवंतीतिनिदर्शयन्कोपि स्नेहनमाह ब्रूकोइतिएक
प्रस्तोतीतिस्वनोहितीयः पुरुषकीर्तोप्रवतिनरवमुत्कालिविवितः पुरुषप्रियतमस्पर्शनभ्यनिषन्नायाःअहिण्याः जानंप्रत्यनपसनप्रकटभपत्नीत्यावचनमिदमितिकोचित्
श्यामणीपुच्चात्साधिप्रायः कोपिप्रहूननमाहगतानाद्धि प्रतिगतावत्यधिमोहंजनयतीतिभागतेपिवर्तमानत्यामणीदुहितासिसकंदलीवर्भितानिमित्यात्मनथीं १० नोपैक्
मर्वभूरतेनप्रियेणप्रेषितात्पाहुरेरू भर्गतेचरणंनमस्यमन्यापदेशेनाह अपकुर्व्यंतमितिलभभवन्महीमंडलेनभाःसंपत्तिर्यस्यसोहरिः तावापुष्पप्रकरांश्चितमि वत
नीयंपदंनमत भ्रमभत अस्यंमातहरिविष्णुपराद्रायपहारीचत्तदरीनेनभस्यंपनहृनमश्चेच ११ कृत्यांचिद्वृत्तोतिरायांसतपीमिकलत्रस्यतामितिसानदस्याहार्द्र
प्रदरइतिस्पृश्यतांत्तलीयोपिगतोयाभइतिसत्रस्य;किमितिस्वंप्रणतश्चेत्कापालिकानांगंभेनेदृशतिचमुंचत्यतयूयं १२ नारदवकुमैतमेवेनिनचुकोपानंस्मरनतीतिसत्रवो
क्तापिरहोलंढितातामाह कहेतिकथंनसत्स्मर्यतेयोमनतआसांस्थिताभ्यंगानीनिदीर्घतितिपिसानतेनिर्भार्यतिसहरतवर्षेकदृवनिर्भ्यायतिपवप्रतिदत्तात्रतेश्वोतंकांतमुत्साहयितु
नेनानुभवंकृतोन्चनांउनस्थाविशंचद्योत्यने १३ कापिर्तप्रतिलभ्यंवंतस्थानमाहचा अंतेतिः सुष्ठुहृदलकर्दमश्चर्मनिर्दग्धानकमलपाढीनां दृष्टमहृष्टपूर्वकालेनतलंतलांतलग
स्यकर्दमांतस्थपाढीनांतेनकर्मधारयः तभाचपूर्वलनाद्याहरणभावीहीनांगयातगतमासीद्वृद्वालीतद्भावाच्चिन्नःप्रयत्नहृदृद्विहेतेभावः कस्याश्चिद्वतिर्नपन्नस्यश्चा
दृष्टिद्वीभूतस्यान्यापदेशेनकौचिदनुत्रोचनमनयाग्रभ्यवाक्यरोतीतिकोचित अहंसंकेतस्थानंयतानत्तमितिजानंप्रत्यक्षतिर्वा अतत्तानतनतश्चोतंकांतमुत्साहयितु
मथ्यामनन्कंकृणोतीतिवाः १४ कापिसापरिहासंकौमाणिचादुचादुमाहचोरीतिचौर्यरतेश्चोरीतिलोमापुत्रिमेमांधकानेश्चधिकनतलहस्तेनतमोऽहंदीघशिरवेना
तमोऽहंप्रहेनाहतीतोः १५ संकेतस्थानमहृहृत्सतीदुःखिवेनतिकोपिपरिहृचनमाहावाहितेतिचाहूनाप्रातिपचनंनदृष्टातिरूपश्चत्यंपेक्षत्य अत्सतीकायेणेनाप्रदीप्यमाने
नदीपकेछंप्रदीप्यमानेदृत्युक्तानं १६ 'लुकुलटासीतिप्रतिदेवीन्योक्ताकापिर्तानाहाआमेति आमेतिसेच्यनुमतोऽत्सतोवस्यमपसनपतिप्रेतनतनवमालिंगितस्यंचंकिंपुनर्जन
स्यजायंतरणापिर्तनाबन्धकामवशाहेपतिप्रेतनेतृप्तिसोपाहंभेसंबोधनंभगवनस्यजायेवत्सभेवेत्यर्थः अथभावः भवागोत्रंकुलत्यंपिवृत्तनमायकासक्ताः नतुत्तमिवनापि
तासक्ताइति अथचतपणेनेनाभमालिनिर्तापितुकुलमेवेति १७ कापिप्रात्मनोनवतायातिशयंप्रतिपादयंतीनायकमाहनिभूमितिनिद्रालभंतेकथितंष्टेवेतिनन्वतिताह्न

रंनजात्यंतियाधिनिर्दग्धोसितंतांपवसाभागस्कस्विताः वयंतुत्तद्दृर्वानाम्लातमन्भशात्तद्विपरीताजाताइतिभावः १८ दूतीकरंपाभिरुनुवागातिशयंप्रतिपादयंतीनायकमा
हवालकोति बालकुसुपदांकूलवदनसंमार्दीलज्जालुरिवधूर्धिहुंगतायाभनरव्यथाबोरंचहरीपालीसंघातीःस्युगलंएतेनास्यवंशीकिंदपिसुदूर्तभावयतीतिवा
गातिशयः सुचितः १९ काचिदियंप्रतिगलितमाधापश्चात्तापेनसाहृदयीचिरमाहब्रूहेति अथसालिहाहृदयोमथाभव्यायाम्हीतानुनूयःपनवाहुनर्तनशीलाभिर्भुर्ज-
आभिरुपेहिनोनिर्यत अयंहेतिप्रश्नेपरस्पराह्यपूर्वक्रियन्नर्जनकुमार्गप्राप्तपणांनाशङ्कितक्षणकृपंतेहिशंकाभिर्निर्वानागंगवयुष्माभिर्मानशीलाश्चवसेमवायदशंकीकंतदृद्दं
जातमितिवाशयः २० विदग्धंकांतमलभमानाकापिस्त्रीमाहदूतीसंतोषतोहृतीदूवयमालोमथनसुरवेभेवृतिजमनतः कृतात्मांस्पत्त्रात्रअसधिर्तेनालप्यतेचंद्रइवप्रियः कृतानि
लयःनिर्दग्धिजनतः लोभपहृतः काश्चोहृन्ताःआपसेकत्रेतेःकैरणेः अस्थीतिः प्रार्थितः पसेकाःप्राप्तितोगणास्थितः कृताः चतुःषष्टिः पक्षेचाढश २१ वार्षिकालस्पर्शकेष
तांसनिपादयंतीजानंप्रतिसंकेतस्थानमंगस्त्रावयतीतिलीणिती मेलानमसरजनभग्नयुष्कामालस्नरीतयोरहेगेः कालेनकंजाताःप्रियस्यवयस्यतेस्थाणवोजाताः स्थाण
वोनिःपत्रंशरावाः २२ अस्मिन्वस्निहेनायकंप्रत्याहूलाकापिहृदयेप्रेमाप्रियेप्रासीछाप्रकाशनछलेनकस्याप्यपकाशहानायाहसृणेतिहसृणेगुरुणेप्रेम्णामात्रकस्यहूर्
नामहृदाभिस्त्रियमणिधित्वंवेधेहृदयमर्पनेलुकेः २३ कापित्रियेणवंशंहृतिनप्रणयायसूर्तेकांतमन्यापदेशेनाहु चाओइति चायःस्वभावेसतरकोपिपितिप्रातंरणेनमिर्त
तंवक्रत्यकृत्यंपरिभावितिस्मरतीत्यकः पक्षेनवेकपटः गुणेनोचा पक्षेसोदर्याहिः अथास्मिन्यो धुलुब्धायापार्थिवमरः २४ कृत्यांश्चित्तनयोश्चिव
स्थाः चोक्तर्षनाप्रिंताधः कोपिवर्णयतिपवमितिप्रश्नमोपिपायश्चाश्चलुकुतोविजेऽभ्यानेनसत्तवयुगतेनैतस्थात्यधुलधनेनेषवलिवंधः वामनःवल्वः वनवैश्चवतिश्चि
वलिः अलकृतेशरूपवचयोरः २५ तुष्टानकेशर्तसाधूनामपकारमाशंकेरीतिकैतसाधूनांनुपकारमपीतिकोप्यन्यापदेशेनाहमालईतिमातर्तिकुसमानिदृध्यामा
त्रौहिनिर्वृतःशिशवीनः कर्तव्याप्यापिगुणानांकृतानांतन्मयिः नक्षेशसंतरहोनाग्येमयाकृतंकिंतुत्कृष्यपलीनांसोभाग्यमिविधेयमितिआप्रियमादिनीनांचिकांप्रतिकृपि
तनायकेनअनितमितिकोचित २६ कोपिगालेतयोवनायाः स्तनावलोक्यस्वपरिहृतमात्रं तुंगमितितुंगयोर्विशेषनिरंतनयोः सरसन्नपलघुत्वोभयोः कृतकार्यभाग्
त्वोश्चित्तनयोःप्रत्यक्षं पतनमपिसनणीर्यंतुंगयोःस्तनतयोःसामीप्यनयोस्वविशेषणनिरंतनयोस्पोन्नतलयोःपक्ष्यवलिर्विकीरायोश्च २७ कोपिकस्याश्चि
द्वृद्धलाः पीनोन्नतोत्तलोर्णयतिपरीतिः परिमलनमुवासुकाः अलघ्वविरलाः सलक्षणाश्चनखाः स्तनकाः काव्यालापाहृषकहृदयेनलक्षयंतिपरिमलनमंभई
नविचारश्चमुकाःपीनोन्नताः अर्धयुकफाश्चविवरंतेदृधूंहृपणंचात्तरुणंश्रीपाठादिमाहृदयंपाणिन्यादिप्रोक्तंचआसन्नंज्ञानादिकोऽपमानुप्रासादिपंच २८
उपादेयोयंः कदाचिदनुपादेयतांयातीतिनिदर्शयनकश्चिद्दाहाग्निव्याहृतिः स्पृष्टेहेतोः स्तनमंडलतिकणीमीमरणपरिनंभोऽन्तर्चित्तगुणा अपिगुणिनोत्तमेतम

२८

इवोक्तम् जीवनमहणेनमाग्यहीनापुनर्जन्मनि दिक्कलिङ्गाः किमुच्यते यद्दैवमस्यदुर्जनाइति ९० सुधामयूरवमयूरबमंडलीधरपतिते दिव्यूरुवेदिप्रियसंगमलंघमा नाअंधकाराभिसारिकाणांदूरंगमनमाह- मगेति मगप्रियसंगमलंघिकयारिवज्योत्स्नालंघनभः सगमिचेद्वाकरप्रणालनिर्झरनिवहपतनतिमिस्तमिति भगप्रियसंग मोयेवनतआचंद्रकरप्रणालनिर्झरनिवहः नेत्यः पतनतनिः शेषतिमिस्तमामोदीत्यर्थः ९१ नाथिकानागरांगसूचयंतीदूतीनायकमाहनांगरेति संदरयुवक नस्तंकुलेपतिपरदूर्तानेमार्गयातीत्यादि अरण्यदवाक्समति- दृष्टिर्विषादिकाकायाः सगृहिन्याःप्रथमतरुण्यरूप्य प्रदेशेकमपिवस्यातिनआत्मनूचितासतीपिचकुच्यनांन पश्यतीतिकुत्वासमेधोमूहीस्यतेतिभावः अरण्यदिपाठेनदूर्नानकोतुकारागणितरवेरेत्यर्थः ९२ प्रोषितपतिकायाविरहावस्थांसखीमधागामिनंपथिक माह अईति अतिकोपनापिपञ्चशूः रोदितागतिपतिर्बद्धयासत्कयापादपतननावनतबाहुयोपिगलितनीवंचलयथा दूत्योः ऋजहयाविधतथोपरुपयोपितिसतिस्त मी रावप्रियंमत्पुनकृतेकृताजातायेनलयामत्पादवंदनाच्चनतथावलयथानांपिपतातोपिदूत्यालांछयनिधुरापिवदचञ्चूस्रोदीतिभावः ९३ प्रवासोद्यतस्यकांत स्यप्रयमननिषेधायगतीआतपस्यदु सहनंकापिवर्णयति रोचोतीति दूरंतीमारदेयंदुः सहनविक्लिन्नतस्यत्रासिन्हाराः अनितानासीद्दीपितेः पादपार्थाश्रमश्रमा न्हेसिद्धीदिग्गुरुदतिकान्यकुब्जभाषयाप्रसिद्धः कीदृविशेषः अचेतनानांपादपालांभपीयमाणस्यांपुनश्चेतनानामितिभावः यद्वासकेनवनोपवनालंकेकामार्ग शोकमार्गकांतंप्राप्यअिसारिकायाः इयमुक्तिः मार्गजनश्रमक्षपणसंचरणश्चलितपश्चभवति किंतुदृष्टिर्दृष्टीभवतिपीतिनिः हरिकेलसस्वेतिनिभावः ९४ संकेतितसरुणस्निग्धहृंग तालंनुनागतहतिजावंत्रोनयंतीत्यादिकमलघनवर्णनछलेनसखीमाह पटमेति अयमालीनमधुरमधुलुब्धव्याकुलकुक्कुधस्फारंअहिमकुरकिरणानिकुर्वकुचं बितंदलतिकमलवनंअभमनीलीनेनमधूतमधुलुब्धेनालिकुलेनकृष्णीसंकाशोनोचनतनयपादावतंरेअभमनिलीनेनमधुकरेणदृष्टेयर्थः तलयमनिलीमेति मधुकरोविशेषणं सूपस्यरातः प्रबोधनायबेतातिकलंपदंवचनमिति केचित संप्रीविधिरनुषीयतामितिसरथोसुच्यंतामितिविनोयवस्तुनिप्रस्तावेनामिनिनास्तीदानींपिकाचादि मस्यमिति पथिकप्रतिद्वत्तेत्यादि प्रस्तावदेशकालादीभेदात्पुनरनेकविधोभेद्योर्थः सहरदेवेःस्वयंभूहलमीपः ९५ मानिनीमानापनोदायनाथकांक्षेरपरिपंतुदूतीना यकस्यहृदयमाह गोत्रस्खलणमिति गोत्रस्खलनंमेघुलाप्रियतमेअन्यनाम्नः क्षणादिवंचध्यमहिषस्यमालवेखंडनंपश्यतप्रतिप्राप्तिस्तुबेत्यनंतरंस्थितामाह्यतिशेष क्षणादिश्वसेत्यादिरिवसेवश्येतिदेव्योपहारश्लेषेणकल्पितस्यमहिषस्यकृतमपिखंडनंयथाभासन्नमरणंतथानशोभतेतथाअन्यथाभपीत्यर्थः तथाचयाचमद्भि मानेनमन्यियतेतावदेवशोभतेप्रियमनुनीयतामितिभावः ९६ कापिकांतानवनायसखींप्रस्तावयितुमाहनोदुः सहाविरहावस्थामाहमहमहुरहि महमहायतेम लयवातः अभ्रभूवतियतिमार्गच्छन्निर्यातिं अंकोटपल्लिलेमापियः नवकुसुतः सगतएवामहमहायतेज्ञातिसोंघमधुहृतीत्यर्थः अंकोटेतिअंकोटीगंधहृवारिकाया

मेवभावप्रतीतयतीतिप्रसिद्धिः अयमाशयः स्मरशिमलपमाक्तस्यशंगैर्हीपितविषमविषमबाणबाणभिन्नहृदयस्योटंविनोदयतीतिसंभाव्यश्चभूर्णाबाहिर्गतिनिदद्राति।- किमेतावता ग्रहस्थितांकोटंगंधेनाप्यहंमरिष्यामीवेतिसंकोटेतुगिकीचकदुत्पमतः ९७ कत्यापिदूरिभिर्योगानिरासार्थंदूतीदूरंपत्योः पवनप्रतानुरायमाह-सुहेति-सु खप्रेक्षकःपतिस्तस्याःसापिस्वलुवैदोषदर्शनोन्मादः हावपिकृतार्थपिठियितीमभहिलापुरुषामिषमत्येते ९८ प्रोषितपतिकाचितकयापिहोमंकुर्वतामाहन्त्रेम मिति होमंकुर्वतः होमंधोनोंधकाश्चकोष्ठहूतेनधूमेनकोलमत्तकांतकोष्पनर्थः मयुपंजुः अनर्थः सुकुरः वस्तंतकालः तंत्रामकृतदृष्टिभावः ९९ रतिकलमहृदयग्राहिते रूपिवलले प्रमुखवस्त्रकविनिर्मितेतस्मिन्नातंकेसमाप्तंपंचबाणंगाथाज्ञातव्यमेतत् ५०० ५ प्रवासावस्तमभिगम्यकस्यामप्यप्रियोकुर्जान्यनिशासार्थं दूत्याहः भावउछणेति आदउछनंविद्याद्यंसाद्यायाद्यासुदर्शनेगीशमाणेपथिकेनशोकनिगडितेनगंतुमेवनेवुं आदउछनंगोतुमनुजानीहिंडुइतिप्रश्नः जनापवादभया द्ग्रामजनंपरिप्रियालोकनाकुलदासदासीमाह सूईमेहरति- सूचीपेपेपुत्तालंपिपतादग्धलोकेनाकथमामेपिपिशाचासमा १ ग्यानंपिप्यानपिनदृष्टः सूचीपेपइतिश्रुत्या अय मपिदूषणंबहुदुर्वृत्तेत्यर्थः दग्धशब्दोनिर्वेदसूचनेतसमाप्तांतबीप्सांतमंतेदृशिसदृक्षित्रिसूइतिकोशः २ कापिपतिगमनस्यात्मनरणहेतुंतानाप्तिपादयंतीपत्यूर्गमनानिषे धार्थमिनवधीमाह अज्जेपीति अद्यापिनावदेवंभालांवारयप्रियस्तदवीरुदवीप्रातः पुनस्तास्मिन्नातेयदिनमत्तातदानरोदिष्यामिअपिवपृथ्वीमारोक्ष्यामीवेत्यर्थः ए वंदिनमित्यर्थः ३ अतुलत्यायुवत्योवेदश्चसूचयंतीकापिसखीशिक्षयितुमाह गाहिमीतिगाहीमित्याहुमातिप्रियतमेपदयपतावनतमुखआहिदूरणाद्येहि तजघनस्थ त्वात्रजावनतंहसितं ४ कोपियुवत्याः कयाशब्दवर्णनेनस्यशिलाधंकाशयन्नाहाहोहीरसीति- मातयसिकंनमुधेअनेनवकांतातीदृणविवेषणेनमूलनाचाप विनिर्गतंतीष्यांतरानाधाहिसहसेनमहुः कांडभेदः रक्षतातिरक्षेतिस्थानेयेनंतन्तीतिक्वचित्पाठः तत्रपर्यंतरक्षेत्यर्थः ५ नायिकायाअनुरागगतिज्ञायंप्रकाशयंतीदूती मारभाह- तुहेतिप्रदर्शनेसन् व्याजाद्दंभुलानिर्गतायानिचयेत्यादिनाकोतेनानिषेधोव्याजातांज्ञापनेवक्तनंदूर्शनोल्लाहेनगमनायक्तस्वेअजातकेज्ञातत्वेनि षेधयतीतेपुनर्गतजीवितेवपमंथनाद्भाजातत्यर्थः ६ किमित्यंवंकृशासीतिपृष्टायाकापिमातुलानीमाहहरनीति- ईर्ष्यामत्सरसहितास्यांनिर्विकाराभ्यांमातुलान्यहिभ्यां दृष्टानीजनोजनमिवनिरीक्षतेकथंनेदीयामहेजनप्रियः जनमिवसाधारणमिवनिरीक्षते अस्माभिरितिशेषः ईर्ष्यामात्सर्यंभृगंगाद्वंकमनुरागज्ञापकमितिद्वावभावात् क्षीणअस्मीतिभावः ७ दुष्टितुकिंचिरपिसेोभाग्यवतूचकंनातंतीषयतीतिकाचित्कस्यचिद्धिहार्यमाहनाउअंगातिवातोयंतनिवियातिभावितोकदृष्टदंतनार्गणवभूमा नातोष्यतेनिधानकलशन्येवमुखेनादंतमार्गणंदंतक्षतेनदरुक्षप्रदेशेदंतक्षतयतिघातादयः सुरतेकर्तव्याइतियत्समज्ञासन्नमनुरक्तेसमुक्तं ८ काप्यात्मनःईर्ष्यादोषंपरिह रंतीन्नेहलुरुत्यथपेक्षेत्रमाह- हि अस्मीतिः हृदयेवनासिमकरोषिमर्न्युतथापिस्नेहमेतेः व्रांवयसेयुवतिस्वभावगतिनचोपेक्षेत्रमाप्रियेचद्यपीदासीनिनेधसित

याप्यगेहिन्यस्पतङ्गादिमनसिसंज्ञायोगवतीतिभावः ९ कापिकस्मिन्नपियूनिजातालीलाघातस्यानार्यापातंत्रसंसृत्यर्यंतीत्यहृदयंसनिर्दहाह अन्यपीति-अन्यदपिकिमितिप्राप्यास्तिमूढमातास्यदुःखमाप्नोषेणहृदयपराधीनजनंनत्यागयमाणातदक्रियन्मात्रामेहीमपीति-प्रियादिवियोगवतूरादीनविवियोगमापीप्राप्स्यसीत्यर्थः मनण्यपदांतरेणोपादानमंगलहान्यर्थंस्त्रीलाघहमितिकिमपीत्युक्तं १० कांतस्यान्यस्यामनुरागंतस्याश्चित्तान्निर्हेषंआत्मनश्चतस्मिन्ननुरागंतस्यान्यात्मनिहृदंस्पृ चर्यंतीकापिनायकमाह- वेसोसीति- दूरेध्योस्त्रियस्याः पांत्यलाधिकृतवरंतारवलुरुद्दमातदाहतीत्यालापिभयानवरंचितंदृष्टभ्रेमाणः चतुष्पथेषीप्रेम्णोत्यर्थः अयमाशयः अन्यगंतमयायोयस्त्वद्वेदिनतवप्रियः यथामत्सपहीमियातुत्यपुनरुक्तयाकश्चंप्रियवापाप्तिवत्यामितिप्रेम्णोनाधानेष्यर्थुसीति-यद्वाप्रेम्णइतिपंचम्यर्थेसप्तमीति-तुल्यमितिशेषः प्रेमवत्राद्देषेनकृतहृत्यर्थः चिरंविनापीष्यप्रेम्णप्रतिनिधान्यनिष्पन्नेतिभावः ११ अपसांनिर्गुणांप्रेयसींसंत्यंतंकांतंकापिसेर्ष्यमाह- सेवीति- सालसंसभगगुणंरूपशीलनशीलासत्यंनिर्गुणंवाहंभणंतस्यायोनसदृशाःद्विःससवेजिनोनियतांभामेति-सेर्ष्यानुमतेसत्यमित्यर्थः अन्यविधरीततलक्षणपात्राणां भवत्यगुणरूपादिकंविवेक्तुमेवनजानासिन्यतोभमाप्रीतांबहुमन्यसेइतिव्यज्यते १२ दुर्लभाभिलाषिण्यैरत्यंतदहूबभूसप्रीतेवेनान्यजननार्यकोपिपुनमाह- संतमिति- सदसद्गुःखंसुखंचयाम्हरूपजानांतिताः पुनरुक्तमहिलाशोषाजमानमनुष्याणांगंहस्यगहूपतेःसत्विद्यमानंअसद्विद्यमानंवस्तिशेषः तथासत्सदुःखंचयाजानंतिताः महिलाःसहिणीयहार्धिकाहिण्यः अन्यासत्तमराः हायहेतुत्वादित्यर्थः १३ कापिसख्याःशिक्षामर्थकूतवद्भूषयजनमाह- हसिरुहिमिति- हसितेरुपालंभात्कपचोरेः वेदितव्यानि अन्यभिः कलहाः पापमार्गः स्त्रमहिलानांहसितेः नसुरोद्देनेः अत्यकपचोरेः नतुंयग्रहकृत्यपरियागेनाबुभिर्नतुवचोभिरितिभावः १४ जलापवादभयादकृतसंभाषणेप्रेयस्यत्यमद्गुरोगेनेतिवृंतीकांपिसप्रणयरोषमाह उच्छ्वासेति- उच्छ्वासोहादीयतांलोकंपिरुद्धद्विनानामकृत्वासंमुखवापतितेकः पुनर्हृष्योपिदृष्टिंनयातयातीलोकंविरुद्धद्विकृत्वाउच्छ्वासोहादीयतांगामेत्यन्वयः नामकृत्वानामग्रहणंपूर्वकमितिभावः अन्यपरपुरुषसंभाषणंलोकंविरुद्धामितिनास्त्रियांतांस्थंभुनस्तमद्राक्षीरयिनेतिसाधीप्रतिकुठिन्याह्यमुक्तिः १५ अतिकांतसंकेतसमयांप्रियांप्रतिकोपिदूसोदेगमाह- साह्वीणेतिस्त्रियाधीनप्रियतमोदुर्गतोपिमन्यतेकृतार्थमात्मानंप्रियरहितः पुनः पथिवीमरपिप्राप्यदुर्गतएवस्वाधीनप्रियतमायस्योनिवद्धुत्रीहिः यद्वादेनेवंकृतोनीतिदृष्टस्यदूष्टातुरस्यौषियाअलभमानस्यकस्यचिदेवमुक्तिः १६ कामप्यांप्रेमप्रियतमांलोकभयात्स्वतत्रांस्थितंभेहंगोपार्थंतीसत्स्वाह किमितिद्विरेफोदेषिकिंचशोचसिकिंकुप्यासिकृतपुण्यैरेकंस्त्रेप्रेमविषमिवविषमंकृत्यथकोरोध्रंशकूनोतिप्रेमवशाद्दुःखितावतिवृत्ताः स्मान्मानिकोपेमाकुर्याद्वतिभावः १७ अनभ्युपगछंतीमप्रियोज्यामंण्डकारथितुंदूनिस्वानुभूतानामेवार्थानां अनित्यतामाहुतेरातिते त्वयुवानस्तानामसंपदस्तच्छ्रान्कांता

रूप्यं आरब्धानकमिवलोकंकथयतिवयमथितंघुणुमः तरुवनमनित्यसंसारतेत्यथारिहरंधवस्तुभतमागमस्तरवंकेमितिपरिहरंतीतिभावः १८ कांतेनस्वापश्चमनुनीयमानायाः कांतंप्रत्यद्वेषवतांस्परवीमाहुः वाह्लीहेति- वाप्रेषाभरतगंहाधत्वाप्राणितंविलसहसनशीलयाद्यापिकिंरुष्यतेत्रापथास्वप्नागतंप्रेमवतोलुकुटिंअगंडाहुनाइतिपाठेवाप्यर्थस्फुटितगंडाभरथेत्यर्थः किंनापथेतिकवलंत्रापथेतिवनेनलत्युहूयतेदृतिभावः १९ प्रियस्यमंस्त्रिन्हृतांस्तूत्यंतीसरसीरानिवेदेसत्वीमाहु- वर्णेतिवर्णघातासिपुनर्वीयोमामत्यादरेणचुंबनदृष्टान्तेनस्पृशन्मधूपितामापि अत्यंतायतेस्त्यक्तानद्यंपिष्यवतीमापिमानत्यादेरेणयः अस्याःसीत्रसंहदालीत्रामानिमांस्त्रयाप्रीतेत्यर्थः २० वत्स्याश्रिस्मालिनस्यतादोषंपरिहरंतीदूतीवस्त्रस्परतानुवधीगित्यमाहु- णीलेतिः नीलपटशाबूतांगीमारवत्स्त्रेपरिहरपदांकृतमपिनभूनंवं अपणीयतएवनभूपरिहितंसहजोगुणः स्त्रीणामुपदेशेपोस्त्वात्मकृतिभावः २१ अतिमानेदोषंप्रदर्शयंतींदूतीमानिनीमनुनेतुमाह- साच्चेतिसत्यंकलहकलहेसुरतानांपुनर्मनस्विनीगुरुकः प्रेमविनाशयतिकलहानंतरभाविविनिरतेयद्यपिस्मादिदोलोभपतेतथाप्यतिमानेनप्रेम्णिगतेविनस्यतेनेतिमुंचमानामितिभावः २२ अगद्धीतानुनयविधिलक्षणेप्रेणेणवधारितांकालहांतरितांत्रानुतापंदूतीमाहमाणुन्मनेतिमानोन्मत्तमाभयाअकारणंकारणंकुर्वत्या अदृश्यनिनप्रेमविनाशितमेतदेनअकारणमितिअदोषमेवदोषंकृत्यंयंतेत्यर्थः मानमिमिनीविनेवाप्यहेष्यणिमिचंसंपाद्यमानांविद्ध्यलामयाअनुवचन्पियप्रियोनाबलोकितः संप्रत्यदर्शनात्स्नेहाद्गतः कथंहदूर्नभवतीतिभावःप्रोद्धवादःनप्रतिसंधत्यादयान् २३ कृतापराधमनुनयंतंकापिपसन्चादुपालंभमाहु- अणुकूलमितिः अनुकूलमेवचकुंचद्भ्रुवंपश्यंतीपदेष्वेपिकुपितांपप्रसादयितुंशिक्षतेलोकोयुष्मत्तस्तावदेवमितिदृंतहृदयवात्सल्यमितिभावः २४ मंदस्नेहस्यकांतस्याकुवद्वतांस्तूयंतीसूनरवीमाहुलज्जेति- लज्जात्रकारणंचरणंदितंअथवाशोषणादुत्पाद्यस्यकृतेनप्रियस्तमेदिस्तापजनकोजनोजातः जनः षड्जः जनोजातः उदात्तनीचोजातः २५ कापिसरव्याप्रियार्थंकुलवधूवृत्तमाहु- हसीमिति हसितमदृष्टदंतप्रमणमानिभ्रूतंदेहलीदेशंदृष्टमनुनेतुमुपमेषमार्गः कुलवधूनां २६ विप्रयिछदशवाकेनापिनिंद्यमानत्वात्मवकस्यापप्रदेशेनगुणगायंदूतीनायिकामनुकूलयितुमाहु धूलीमलिनांपिपंकांकितोपिपुण्यपतिदेहभरणोपिनधापिनशौंडंगुरुकर्तनदक्षोसमुहृद्धतिसंपेपरंपक्षांडिंडमः श्रयतेहतिभावः भरणंपोषण्यंगुरुत्वंपरिमाणादिशेषः उलूकपक्षि २७ विपद्यापिमहतोमुन्नतमेवचित्तमितिसत्त्वंवीरालयंतीकापिस्त्रंजटाजिन्यायाब्धोरेणस्त्रमहोक्षिमत्कृतिकेशालमाहु- खलीति- बंदिकमिति- नरम्यतेकोगवेयंनमनस्तणामनासि अदृष्टदंतहसनशीलयाअत्यंतंचोनजास्यासिकमिमूरी- हृदहृतमहिलाः गमनालीत्यनंतरंदूतिचोरेणोक्तेतीतिशेषः ज्ञास्यतीतिममप्रियः आगछतिस्पष्टंदेशांतरायाविनयस्यफुल्लमनुभविष्यसीतिभावः अदृष्टेतिः थानेदृष्टेतिकृत्वाचः तत्रदृष्टदंतहसनशीलयेत्यर्थः २८ वत्स्याव्याप्रियोगानिरात्मंदूतीवायिकायाश्चतुःकाल

नीतिनजानेतन्माभिर्वर्तस्वेतिभावः ४७ सरय्वारहोवृत्तमनुसंधातुंकथमियत्यैरेणागतास्तीतिसरय्वाएकस्मरवीतामाह- दृष्ट्वेति- दृष्ट्वातरुणंस्मरंत
दिविधविलासेसेःकूरागश्चोभिर्तरीयोपिपदूतमनाः गतमपितेतेनलक्षयतीषिलासैरागिणेनचुंबनादिभिरुत्कण्ठितेनकान्तेनैवंविधपरीताद्यात्मनवंधेः
कामशास्त्रोक्तैःशोभितंतरुणीचतरुणश्चतस्मिन्पुलानरीनयेवंप्रकारोषः लयोः स्मरतं अचेतनोदीपोयंप्रियस्मृहबालुलनामहं भोजनः कथंकोनुकाहि
रमतीतिभावः ४८ प्रोद्दकामिनीमुलुंठ्यदुद्दीप्तसंवेदंधनायकस्यसतनमदुत्तमस्यापदेशेनाह- पुणरुत्तेति- पुनरुक्तकृत्वास्यालोभयत्तटोत्तिरवनपी
डनानानिचूथाधिपस्यमातः पुनरपियदिनमंद्दान्महेपुनस्तत्पुनः पुनः यत्कुरेणाक्षरंदंडेनहस्तेनचास्फालनंजलादेरुद्धरोहःतत्समयनटंकूलद्रूयंपार्श्वे
द्वयंचयूथाधिपस्यगजस्तुयस्यगोष्ठीनाबकस्यथमातस्त्याश्चरयंपरंसंबोधनंनमंद्दानदीनमंसुरवंद्दातीतिदुतत्याश्चविद्याघुकूठानायिकाचयद्दा- संद्द
रि- कांतस्यमंपंयछेतिवदंतीसरवीप्रतिनायिकायाद्दयमुक्तिः गछेयमद्दंयदितस्यसुरतंतुंदिव्भस्यस्तनटतनवद्दातयोस्तालुनमर्दनरातानिपुनरपिसहेयमि
तिभावः ४९ पूर्वसंकेतितस्यकापत्थिपिंडस्यसापायतांस्वगद्दस्थेपक्वेसतिभद्दचारयोग्यतांचजानंस्त्रावयंतीकलयतोद्देग्गाह- बोडेति- दुष्टुनकोविपन्न
स्वसूर्मनापतिरव्यन्यस्तः कापत्थिपिण्डमाद्दिकेणकृतसत्कचक्षुषु बोडोदुष्टः छिन्नकर्णोवाबुद्दूलण्द्दोद्दतिपाठेबद्धनद्दकृत्यर्थः अन्यस्थःदेवांतरस्थः
कापत्थिकापत्थिवारिकांतस्यांछिनपत्कः अन्तानलानपद्दंपि अनछोद्दतिस्थानेअन्तानलोयद्दूष्यवत्तद्दाद्दतिकृत्वाद्दः तत्रस्वभूद्दातिसंबोधनंस्वतिनिर्वृत्त
यामत्तद्दत्यर्थः ५० कांतेनस्वयुतेनद्दत्तामदिरामाप्तिन्यांमानमधनयतीतिदीद्दायन्मागधिकः सहचरमाह सकचग्गद्दंतिसकचग्गद्दमप्सोत्तानितातानना
पिवृतिप्रियमुरवदिति श्लोकेकलोकरोषोचप्रेमिवपरयमानिकीमिदिसः सकचग्गद्दंतप्सेनोत्तानितमाननंचस्याः सात्तस्यअंद्दतिपाठेसरकंद्दतिप्रसद्दमित्यर्थः ५१
नार्मदस्तस्यविवारद्दनोभवतीतिमध्यान्द्दवर्णनंछलेनप्रद्दर्शयन्मागधिकः सहचरमाह- गिरीति- गिरिस्तोद्दतीतिगिरिस्तोद्दतीभुजंगमद्दिषोजिद्दयाछलेटिसंतप्तः महिषस्य-
कृष्णाप्रस्तरद्दवद्दस्तिसंपःपिबतिलालामहिषस्यतालाम्भसितिसंबंधः ५२ ग्रारिकाथारद्दत्थारस्थानतः सलज्जानाकुलवधूर्मातुलानीमिमाहुपंजनेतिः पंजनस्थारीमा
तुलाख्यः किंजनपतनद्दतिगद्दाद् विस्तंभजालयितानिस्तब्धतमबोधितात्मचेतनानिलीकोभ्यः प्रकटयतिश्रांचयतिः ५३ इंतभावनार्थेकर्तरिनिकुंजपद्दकृभंजकं
शिक्षार्थेअर्थेधार्मिकोभीषयंतीकुलयतानिषेधार्थेमाह- यद्दद्देति- एतावन्मात्रेपिन्मासेनयतइतिभीरुतिमितिमांभणसिधार्मिककलंजोभंजकवल्लीवस्तित
दपितबुद्धकं ५४ ग्रथपंचभिर्विन्यासेनात्मुरंगस्यंजयंतीकुलजाकूतयुद्दचेतनजीवनमिक्षुपीडकमाद्दणेतिः यांत्रिकगुडंदिमागधियसेनचनमेछव्यादाय
ह्यूप्यसिथंत्रंभरसीकफिंनलाभासिमवसेनवदिनागुडोभाद्दतिः यांत्रिकः यंत्रकर्मकारकः यंत्रंद्दक्षुपीडोचितंसततोचितंच रसः द्रवोजनुरागश्च अरसी ३१

कटूवस्यानुरागस्यचविधानाभिःसरसेनदूरंवंशानुरागेणचविनागुडोनाभवतिनोपद्यतेनप्राप्यतेचेत्यर्थः अतोमध्यनुरज्यस्वेतिभावः ५५ स्नानोत्तीर्णाग-
ण्यालांगीनानुरागवर्णयन्कृत्रिमंद्दरहश्चरमाद्दः पत्नीति प्रागुक्तिंतब्रस्यद्दशंःस्नानोत्तीर्णाथाः श्यामलांग्याः जलबिंदुकेशिकुरालदंतिचंभस्येवभमंवनस्नानावस
रंसंवनाभिद्दरुराः प्रावस्संद्दतिनितंबस्पर्शुरुचयंतीकुलटावटप्रवृत्तिरुराः पुनर्बंधेनबनतत्परांस्मरवधेछेद्दंदीनमानाः गलज्जलबिंदुछलेनरुदंतीवनिताभावः
५६ निर्भराभिसारयोग्यतांप्रतिसूचयंतीकुलटावटप्रवृत्तिरुराह- [illegible] स्यामांगणेति- श्यामांगण्यागिगलितकृष्णप्रभापटलवलदूर
मंजलथः द्दोःसाधिक्यप्रतीक्षकोभीप्सिन्यामाम्बोद्दिग्नः श्यामांगणेनिगडितोबभूवः सर्वद्दास्थापितद्दतिचावत्तत्कार्यकरणात् कृष्णापद्दोयेनेतिद्दरुक्तविद्दोषणेनिर्विछा
यत्नेनोभकावद्दकुल्यात् नवदूरमनुलंनद्दतिलुप्ताद्दितद्दारादितिभावः द्दोःसाधिक्यप्रतीक्षकोपरस्यभोगिकल्पस्यद्दोःसाधिक्यप्रतीक्षकः तादृशोभोगिकोभोगस्त
कःकालुकजनोयस्मिन्नेतादृशोपिश्यामोनोद्दिग्नः अलुप्तपरिताभिसानतयाजनपदहेतुत्वात्तद्दितिद्दोद्दत्यर्थः तथाचयद्यप्यनत्यन्तमानस्यप्रकरणतिरेणेनान्यायान्द्देन
द्देतुःचिंतापरायत्तद्दनभोकृतकोपिनतिश्चिंतानद्दुक्तः प्रतिवरोसहृनः शोकामाभाधिक्यंनेत्यर्थः तथाचयद्यप्यनत्यन्तमानस्यप्रकरणतिरेणेनान्यायान्द्देन
ज्ञानवरुत्तरतयापिप्रसादसाद्दाद्गुणमध्यः कुलटाजनमोमोद्दिज्जनतेद्दतिभावः ५७ क्रापिपर्णेग्रावयंतीसपछ्याः सोपालंभंकुरुवतिमाद्दः सुप्यमिति ऋपर्णेनकुंचणकानभ-
क्षाःसयुक्ताद्दतिस्फोतः शूनश्रूरपिण्डहकुपिताभूतानामिवरादितोवंशाः नश्रतिपद्दंद्दुंनिर्गतोपीत्यर्थः भूतानांश्रुतिविकलानांतथाचवधिरायांअन्येवंबोवादृन-
रत्नरंतस्याश्चिरंचित्यर्थमेवंसंप्रद्दत्तमितिभावः ५८ मित्युद्दतमप्यवंदिद्दरभाषुधतरतिबोधवन्मागधिकः सहचरमाद्दः पित्रणीतिपित्रणीकामिनीनांस
लनिलंगिपिथाक्षद्दनसरवकेनिकंटकितकपोलोत्कुल्लनिश्वासाणिवदन्तानिपित्रुमर्यातिजलनिम्नत्वप्रियतयाद्दरंगृद्दनमालिकेगतंनेत्यद्दस्तरवंद्दूपो
केतिद्दत्यर्थः कंटकितोत्पजालकोकपोलोयेचांतानिनत्याद्दर्षविशेषादुत्कुल्लैःस्तब्धनेत्रनासिकाभावेनविकसितैश्चश्वासाणिवदन्तानि ५९ वयमथूरतोसित
संकेतितलतागद्दमद्दंगतात्तेनुगतस्तद्दतिजात्रावयंतीकुलटावर्षाप्रद्दरांताद्दः अद्दिएवदेतिअभिनयमाद्दद्दुसितेपुरोद्दतेशामापितेपुरिदंसीद्दुभस्तप्रत्यागि
नम्मीवाणांद्दत्यनयुवरंदानांअभिनयानिप्राद्दःशोभसितानिमेघागर्जितेनेयंघुतेपुमेघोतंरतिज्ञानवतांतथाश्यामायितेघुत्प्रत्यंशोभतद्दतिसंदूर्वेभः श्यामायितं
पुरागिरद्दशोद्दुद्दिनेषुरिदंवसंकेतस्थानस्याभिसानबोध्यनांप्रतिपादयंत्यासूत्यद्दभुक्तिरितिकश्चित् ६० महिषशालाश्यामममाणकापिजारोद्दाद्दनारी
पंगुणीकृत्याद्दः महिषेतिमहिषकंभवितलग्नंघृणिनिर्भेगाद्दतांसीमिसिमाश्यमाशं आद्दतबीणाश्रंकारद्दाद्दभुरवदनमशंकंपूरांघृणिर्तेनमति सिमिसिमाश्यमा
नामित्यनुकरणंरीतिमिसिमाद्दाचूर्णुरंदित्यर्थः आद्दतावादीणायाः अनयोःश्रंकारद्दाद्दःतेनसुरवदनं ६१ कुमुदस्तनस्तीरलताग्रद्दहेचंद्दोदयपर्यतंदिंदेद्दंस्थितस्तं

प्रियंनानुनयसीतिवदंतीसरणीकाचिद्राह- देहिमेति- किंवन्मात्रंमयिप्रीतिस्तेभाग्यंप्रियतमस्यश्रवणशीलस्यमहिलामदनमधाकुलकृदाहविशेषगर्त्यमार्णमद-
नलक्षणहृद्यथाआकुलेमालिनांकटाक्षादिक्षेपेणगर्व्यमाणमित्यर्थः कटाक्षाध्वनयेर्थस्यस्तनयोर्यत्सचांचल्ययात्यादि- किमित्याप्रियाचरणेनेतिभावः ६२
३२ कापिचलघृत्तनर्सदृपरगृह्यपनस्त्रीसंगोगलंपस्यकांतंनागच्छतोपेक्षकुरुकुटज्ञाऽऽनेन परवसतिवार्तायां पलायनेछुमाह्यनणिगेनेनिजगृहेणीमुपगूहत्यनकुरुकुरुज्ञ
ऽनेनप्रदीतिप्रतिबुधेनपरवसतिवासवार्तादिनानिजकेपिगृहेमाभेपीः भणिआज्ञाकरनकार्यावचनोहेदेवीपरवसतिः परगृहंवार्तासअवस्थानं ६३ दुर्दिनाग्निसादि
कालकांतमन्यमनस्कंरंतुमाह- रवनेति- रवनेपवनस्यगल्हस्खलितगिरिकूटापन्नभिन्नदेहस्यधुकधुकायतेजीवमिवविद्युत्कालमेघस्यरवनपवनेनस्वेणवेगेनगा
ल्हस्खलितः प्रेरितः अनएवाग्नेयंकूटात् शृंगात्पतदआपतनंतेननिभिन्नदेहोविशीर्णहृदयेयः कालमेघस्तस्यजीवद्वद्विद्युत्धुकधुकायतेकंपनेइत्यर्थः तो
कैपिबालयताकेनापिगल्हस्खलितस्यस्खस्थानात्पातितस्यपविशीर्णहृदयेकंपोभवतीतिभावः ६४ तर्ह्येवंपरगमाह- मेहेति- मेघमाहूपस्यज्ञायतेउदर
स्थापकोटिभिन्नस्यऊरुतः संवेदनंजन्मनिवर्तबतोक्तिर्नूनं ६५ भवेष्यत्यधिकस्यगमननिषेधार्थंकापिवर्तमानोपेक्षमाह- णंबेति- नवपद्मविधस्वाऽपधि
काप्रेक्षतेचूतवल्लरस्यकामस्यसाद्धस्समूहरामजितंहृदमेभवेष्यतीत्यर्थः गंगहरेर्ज्यांसमूहवचनः ६६ प्रवासोद्यतस्यकांतस्यगमनेनिषेधायकापिहाह- महिलेति-
महिलानामेवदोषोयेनप्रवासेगतिंतिः पुनरुक्तः द्वौतिप्रः यावन्मात्रियतेतावान्नविच्छाः समाप्तयंतोद्वौतिप्रःस्तोवाः अर्थात्प्रोहिकाः तावदिनेनहिप्रियामनण्ण
याप्रवस्यंतीतिभावः ६७ नायिकासमीपगमनायत्नवर्यंतीदूतीनायकमाह- बालएति- हेबालब्रजत्वंघुस्त्रियतेवरकीअल्पेबिलेवेनस्तागवदर्शनेनापिणीविष्य
तिनात्रसंदेहः देवशाश्वः साध्यथनिसंबोधनेहेबालक अन्नसघुसीघ्रंतवेति अन्यस्यपुनरेषोनापिनजीविष्यतीत्यर्थः दर्शनेनाद्यापि आत्मानमर्द्धगनंचुंब
नमकुचग्राह्यभवत्यान ६९ एतेनकृष्णतनि भुवनद्वयीभाग्यदिकमित्यत्रेत्यर्थः ६९ विनाऽहेतुंमृषिमुधाः स्तनवहेतुंकुलयंतीत्यन्यापदर्शनकोपिस्तहरचनाह- नं
मिनीति- ताम्रवर्णप्रस्तनहृदनवल्लावलिप्रदीपितेवनाभोगः किंकृत्रवनमीतिकालयित्वाह्लादुधाहृदियोनिकृत्रामाति- अस्तत्वतसंभवेविनाऽन्यांतिमदर्शनेपन
स्त्रीलिंगपदः कश्चिद्विहीनाहेतुमापिपस्त्रीसंगंस्त्रियाप्राप्यंमन्यमानस्तद्गृहान्गनिः सरतीतितस्तत्प्रत्युच्यते ६९ कापिजानंप्रत्यात्मनोवेदनाधंस्थापयतीतिसखी
माह- णिकुरु अणेतीनि भुवनत्रीत्यंतेथाशास्त्रियाउछुपितमन्त्राकुंतपुत्रः पथातांवेलांमातर्नजानीमः कुसुमप्रजामः निधुवनश्रित्यंस्तरतवैचित्र्यातीवेलातस्त्यां
वेलायांकालाभवनोत्पत्तसंयोगेतिसमस्यर्थेतृतीया- नजानीमइतिहिंहावज्ञादितिभावः ९० कापिनधयुत्पन्नरत्निचित्कांतमन्यापदेशेनाह- अच्छगुत्पुच्छे
ति- सत्यंभोलुब्धकोहंसन्मत्करंदपानसुब्धः तन्मात्रितिकुंदकलिकायापन्नभ्रमरोवांछतिवर्तुचुंबनादिकंसवर्कर्तुंइतीतथः ९१ कापिकत्याश्चिन्नधयुत्पाः ३३

मोभाग्यमितिवायमन्यापदेशेनाह- सोकोवीति- सकोपिगुणगतिज्ञायेनजानीमोमातुमानिकुंदलतिकायाः अस्थिभ्यामेषपातुमभिलष्यतेयेनभ्रमरेः अन्यास्तांलता
मांपुष्पमुपभोक्तुंतेपश्यंतेः शृंखलंतुलंतेषजातिभिन्नेत्यलंकृष्टः ९२ नायकप्रलोभनायदूतीकत्याश्चिन्नोदरमितिवायमाह- एकएकेति- एकेपक्षेपशुपांश्यामलणिदुहिलातासु
दूहंति- अनिमिषनयनाः सकलोयमादेवीकृतोगमाः नमिमिषतीत्यनिमिषंअनिमिषंनयनंयेषांतेस्युः श्यामाःश्यामस्वभोजनः अबलोकनकोतुकोदेवोपवचनकोपिनि
मेषंनकरोतीतिभावः ९३ अपस्यानाशिलाधर्षसूचयन्कोपिसंदेशंदूरध्यमश्रियोज्यामाह- मल्लीति- मल्ये आस्कादाएवनप्राप्तः प्रियतमायत्रतमालिदेशेयेनैरलाकनाद
मूलंमसुभूतं ९४ प्राप्यात्यंतहेतुरपिनतथाव्ययतीयथाप्रियनिहृदयत्यापदेशेनस्वप्रेमशिशार्थंकोपिप्रियामाह- आ अस्मेति- भाकर्णाकृष्णनिशितशस्त्रमर्मा
हु- नचाहविष्यासदृशेनिः प्रियोमयिप्रीतीतिवदंतिलिताद्वैरंदृष्टः नादिद्युतेदर्शनंयस्येत्यदर्शनः दर्शनागोचरदूरतियावत् दुर्दृशामोदूरतिक्षिप्राठः तन्नदुर्दर्शनः दुर्लभ
दर्शनइत्यर्थः ९५ कस्यचिद्दाहतः शेषेर्नच्यापयंतीतिचेत्काकुलालाकलीनाराजानमुद्दिश्याह विसमेति- विषमतिपतपंकिकालदर्शनेनवज्रानुरुद्दिष्यांकाः कोनप्राप्तिः
पथिकानांहिभेरुतः प्रियेबालकेकरुतिसतितवशायुरुद्दिष्यापथिकानांमध्येकुतोनप्राप्तिः अपितुसर्वएवेत्यर्थः अथवाशाचःस्तद्रागमनवृत्तांकाश्चंजातवैपथुश्चवा-
लितचरणश्चंचलमनोधरपरिभारंविहायबालकमाहायपरवशमुदिलासिनिमिहारण्यंप्रविशंत्- तत्रवघनद्रुमायमानघनछदछायान्- कानिकुरुतेवाकुलादिनकरकारो
लूरश्यामायितेवर्त्मनिगछंतीकुरुतीडितस्पचारुकरुक्ष्याकंदितमालबलव्यनिपुणतरंगिरीहमाणंविषमशिरवांतरंगतमेकंस्थलमहाहतिः तत्यातनार्थंचपांथानथा
नेवेति- ९६ कोपिसोंदर्यातिगुणयुक्तांनागकन्यारूपिणीयंसाशिलापंपथश्चस्तांहरंतीमाह्वयतिबालाविति- नालप्रकाशीलोलितोद्वहंतिबाहूमूलाभ्यांतरुणहृदयानिउ-
तृणातिसद्यो- चालयतिवल्लीकुरुकामानिदर्शयंतीबालाकारमालाकलत्रीतलितांसद्राभ्यांउद्वहंतिताभ्यांचंचलाभ्यांबाहुमूलाभ्यांमनुपलक्षितोउद्वहतिव्याकुलीक
रोतीत्यर्थः ९७ कोपिप्रायस्त्रियाः स्तनोद्भमंसाशिलापंवर्णयन्तद्वहंचरमाह- मध्येति- मध्यः प्रियःपक्षीयुवानः सपक्ष्यः यथायथावर्धतेतत्तथेतआदीयतेनंच
व्याभाः व्याधत्तिचेति ९८ योवरुभिलाषुकुः सछलेनापिस्तकार्यसाध्यंतीतिनिदर्शयन्कोपिसहचरमाह- मालेतिमालाकार्याःसंदरबाहुमूलाबलोकनसत्
ग्गा- अलीकमापिश्रमतिः कृत्रिमार्थः प्रसंशतिः पांसुलाऽपवा- पांसुलाःपरस्त्रीलंपटः अधोस्थित्यंतेउद्धरइतिसूत्रेऽधोः ९९ [illegible]
[illegible] प्रभुपदंकुर्वाणिमतेसतेवेतिकसमातेपशुगाइतिकर्मणेतेः ९००- दिनमूतपूर्वेस्तनसंकतेस्थानादेकतवाहनवापीतिपदंतनायकंकोपित्तापालंभ
माह- अकअणुगतीति- अकृतत्रघनवर्णद्युतिपर्णतिततरणिकरनिकरंयदिरेवानीनवेवानीरमपिनोत्सहतेसि- घनवर्णोघुश्यामंघनेनिर्दिष्टेपक्षेनतनितांद्योदि
तसवर्णतरनिकरः सूर्यरश्मिसमूहोयेनितिवानीवदेवोघणं- परेरेइतिसाक्षेपसंबो धनंघनीरंवेतसतुजंयदिनस्मरसितर्हिमावभ्रतेशयानलहायाःनीरंजलमपि

रक्षनंनम्मरनीयर्जुः । कापिगण्डहपतिस्पुतायाहलिकस्नातानुरागंविरहंवेयुर्यंचभतिपदयंतीहालिकसुतायालेभपुत्रःस्नरमाह॰ मंदंपीतिमंदमपिनजानातिहालिकनंद नसहहिरण्यधनानेगृहपतिस्तातार्थंविपद्यतेकिंकस्यकथयामःमंदमपिप्रेम्णत्यमपि अवेद्यंकेवैद्यमहितेनहलिकपुत्रेणनिमित्तमममंदंपंचबाणप्रहानजर्जरितहृदयमायय णीसुनायिकपद्यांतेहालिकपुत्रव्यवपरकल्प्यः अतःकर्म्मकथयतीत्यर्थः ४ पद्मावृंदंन्यायंवमन्योन्यानुरागंगतपुत्रसमेतिदूतिमंदंमंदंहेनायकमुपगच्छमन्यापदंदेशे नाह॰ गकवकमिति॰ अन्योन्यपरिरक्षणप्रहृतस्मरंमेमुकुरंगमिमुन्मीलधनमन्युविगलद्बाष्पधौतंधुनमुकंप्रहतमनसे अन्यान्यस्यपरिरक्षणार्थंकुरंगमिथुनंनेसमु त्सिक्तेनतिमन्युनादेंद्यनविगलन्योबाष्पस्तेनधौतंप्रक्षालितंधुनुर्व्याधेनमुक्तंत्यक्तमित्यर्थः मन्मूर्दन्यंऋतोकुरुधृतिहेमः ५ मंदस्नेहेनायकमनुकूलयितुंदूतीना थिकावाहःविरहंवेयुर्यंनहनासहातिनक्तमगदिलंवस्त्रक्षणंप्रणामिकस्तवापिकुतेनालसथवा आविचारितकायनिभकारिणीमिथतांनभणिष्यामि ४ सेर्ष्याकाचित्तनमुर्नामाप्यापादितूमहिलामनुरागंसूचयंतीसखीमाह भोगिणीदत्तप्रहेणकाःसाहनुःनिर्हितोहलिकपुत्रः हूहानीमन्यप्रहेणका नाम्यांहितमितिवचनंहतीतिभोगिनीमामन्यापामिवकल्पीतियादृग्तानियानिप्रहेणकानिमोदकादिवायनकानितेषांचक्षणंआस्वादनतेननुः शिक्षितःप्रहेण्क यायनकमितिहालावली॰ स्पृहयतिदेवानुकूलणंलोकेमनिसंश्च ५ अज्ञातनजानिविरामांक्रीडाप्रसक्तांसखीप्रबोधयितुंकापिप्रभातंवर्णयति॰ पश्यहूतीति॰ प्रत्यूहम यूथचारहितेपथिगतिमनसमुपहूयमाणंकमलाभांरमणीमिवरमोजिमत्तोद्भ्रमीमहमहायतेप्रत्यूषयामयूथवावतिः अर्थाद्दाक्षिण्यस्यपश्य यथचहूहायतः आदिग्रहणादेशंगतिकाश्चित्रजिताग्लोकाःयआसानआजीवनीकश्रीमितिवार्थः महमहायतेआतिसुरभिर्गवतीत्यर्थः ६ कापिहस्याभिरतिहास्यव्यजनेनसो त्रासम्यस्तूतिमाह॰ वराउचेलिरांति॰ वातोहेतुंतिमस्त्रंस्यंग्यास्पुटदंतंमंडलंजघनंचटुद्वार॰कूपंतिमांवलुपुत्रिजनहासस्कुरुजनेहेत्यतदतिजनहासस्यजनहा सान्यदृष्टिमित्यर्थः सालतीनिवस्त्रवान्वकोदेवरी ७ कामुकजनावकाशमनिरासायवधूत्वंविध्वाः पूर्वहृत्तान्यथाभावमाह॰ दीसतथेतीविश्रब्धहृसितपरिरक्षमणानांप्र थमंजलांजलिंदत्तः पश्चाद्दूध्वाल्लीतः कुटुंबमातोनिमज्जनपूर्वपरित्यक्तितंपतिंप्रेमणंकुटुंबमातानुरोधात्तविनश्वरहसितादिरूपंचोत्पन्नंतन्निमित्तोभावः ८ कापि स्मरबाः सपरिहासंसीदंपश्रांतामाह॰ गन्निद्रीति॰ गामिप्यातितस्यपार्श्वेनांदनिमालूस्वस्वधर्मतांकृतांकः कुपेक्षुग्रामिवचंद्रिकुशांकः प्रेक्षतेमुरवंते ९ कापिमा मणीपुत्रंप्रत्यनुरागंगतिज्ञायंस्तूचयंतीसमानज्ञातिलांमातुलगनीमाह॰ अहंति॰ यदिरिवद्युतेरैंद्रुतांनाममातुलानिपलोकेप्रसिद्धोलोकः तथापिबलाद्ग्रामणी नेहेनस्यादरंसेधलतेहृष्टिः १० नायिकाकाचिदनुरागगतिज्ञायंस्रतिपादयंतीदूतीनायकमाह॰ गेहंवेति॰ गृहमिवपित्तरहितंमेसवकुहूमिवसलिलचन्द्रस्यगोधनमिव रहितंगोहमिवतस्यावरणतेवदियंगेनत्रोभतइतिशेषः ११ कृतपाश्चिद्दक्षज्ञाआरतन्त्रंअनुरागगतिज्ञायंचप्रतिपादयंतीदूतीनायकमाहनुहेति॰ तवदर्शनेनजलि

३४

नअंचालनज्ञालुकयामनुचायःदुर्गतमनोरथमिवहृदयवाधतिपरिणामंलज्जावशालुनापिनवहतीत्यर्थः १२ किमितिकृज्ञानतीतिदेवृशादागत्यहासपूर्वकंपरछंद कांतप्रतिनायिकयादाउक्तिकोवालंकापिनवलीशाहार्थमाह॰ जंतण्णा जाअइति॰ यातनूपतेसातवकूतेनाकिंचेनरउसिहसच अंसोग्गीअंसमप्रकृतिमितिभणितात्व दूहिना वामहिलानरवीअवति॰ नानपतिभिन्नमित्तमितिनिवमोनस्वरिकार्यधर्कोनमित्तंतहितकार्यतेत्राह॰ अवगाहितिअहूयतिनानावित्यर्थेदूती ११ अविछिन्नपि यालिंगनाभिलाषमाह॰ प्रच्छायवंतीकापव्यापदेशेनकुडुमाह॰ वस्मद्धमोहिवर्णकमरहितस्यापेअयुष्णः केवलंचित्रकर्मणेः निमियमपियन्मुंचति॰ प्रियोज नोगादमुपगूढः वर्णकमोहनितपीतादिवर्णाश्चात॰ चित्रकर्मणः आलेख्यस्थचित्रेप्रियद्योयगूढाप्रिया॰ प्रियांक्षणणमपिनमुंचतीत्यर्थः चद्वावर्णकमोगुणविज्ञाधि पत्यंक्षतदूहितस्थाचित्रस्थाचित्रकर्मणोघर्मार्थमादिकूत्पत्तेत्यर्थः आत्माधर्मार्थमर्थिकंक्षणमपिनमुंचतीत्ययो कचित्तुश्रण्णादरिवर्णपरहितस्यापिचित्तंअनणणोचित्रजनमनःभग यस्यायंकोगुणः येनप्रियः प्रियांक्षणमपिनत्यजतीत्यर्थदूतिव्याचष्टेतो १४ कोमलानवोटामविदग्धः कोपिनयुवापतीत्यन्यापदेशेनकापिसखीमाह॰ अविहत्तेति॰ अविभक्तसंधिर्वधंप्रथम म्नोदूदयाताकुश्चः उद्देहितुंतुंजनानातिरूंदयतिमालिकमुत्तंभनमः अभक्तकलिकामधुपच्छातांतव्याजेन अवदूरेन्नवयः सन्निनायिकामाविदग्धः कोयुपनमुंकुसिछति॰ नवजातांति॰ केवलंपीड यतीतिवस्त्रव्यपते॰ उद्देहितुंविकासयितुंपत्तेसंनुवीकर्तुं १५ विपरीतनायंप्रियामुल्लाहयितुंकश्चिदाह॰ दोति॰ दूरंदूरेपनशोलेकसुगलाक्षीमुकुलताक्षीलुलिताक्षिकुलाक्षुपुलसाधितवी कासुकामः प्रियात्तत्कलायुभोवसति॰ १६ क्षमाप्रियंकर्तुंनाहिनेदृतिनवरोकांतनाम्निप्रियेसोढुंयमाह॰ जंजामिति॰ यद्यनेनस्तनायतेतनकरोमिप्रियन्नमाप्तंअहमेवयन्मस्तरायकलभगत लिंनमायनननुरवायेनस्तुरवयामि॰ १७ अयात्मापायप्रियंसमुल्लाहयितुंकुलटालज्जात्यप्रायमाह॰ वावनेति॰ व्यापारविसंवादंसकलायवनानांकलांनिहनलज्जा॰ श्रवणयोः शुनुतिमे संनिधानमपिनविरणमितिचोरांपविसंवादोव्यापातः नियोगोव्यापारः तहासलक्षनमानेत्रादिव्यापातः सर्वरापविसंवादंमाहः केवलंस्वस्तुरादेस्तन्निधानपिलक्षव्यंअवर्णकंणीव्यापारयतीति नायकंप्रतिदूतीनधनमित्रमितिकश्चित् १८ भागतप्रायकंप्रेयानितिसखीनिरूप्यमानाप्रोषितभर्तृकांतनिर्वेदमाह॰ किंअणहोति॰ किंअणयमंसिसस्य॰ मापियस्वत्रहृदयंतंसजीमंत्याका र्यालापःपरुषंवहमार्गः॰पुनर्ग्रहीति॰ भवतीभिर्यदुच्यतेतत्कार्यंपरलोकनयानुवर्तुशक्यते॰ नचलोहंकार्यपरलोकंवयतीत्यर्थः १९ मंत्रस्नेहंनिः कृतंचनायकस्तुपालहरूपेणअन्यापदेशेन कांचिदाह॰ एक्कुहेति॰ एककीमृगोहरूयाहरूयातआप्रलोकितः सत्तण्णायाप्रियजायरूपयथाधनुःपतितंन्याधरहस्तात्॰ सयाश्चस्वस्तनिर्मोलनेनालीयप्रियवियोगेनमनुस्मरतोआधस्त स्तालक्कतयाधनुःपतितमित्यर्थः अतिपामरहृदिभरूपयाधस्याप्येवंकरुणभस्नेहस्यनुनतेनीभावः २० नायिकायाः सोदंयातिशयंप्रतिपादयंतीदूतीचतुरुनंनायकमन्यापदेशेनसोपा लंभमाह॰ णाहिणीति॰ नलिनीपुष्पमसिपत्रमृद्वासिसपलालमालतीमपिनांसुचति॰ तरलांतरांतराहोमधुकरयादपाटल्यहरसि सकामानवमछिकेत्यमरः कस्पाश्चिन्मिकटेनमरस्ये नकांचिद्दूनमानेत्रेणस्मरभावपासि॰ रक्तव्रतवन्धांचरंपाटलपणंसिसेपाधहतुंसिनथानिन्योतिभावः २१ कायुकुलनमलोमनायदूतीनायिकायाः स्तनोवर्णयति॰ दोअंगुलेति॰ न्यूंगुलकरुपा

टपिच्छसंनादिशिखण्डिकादर्शयति स्तनस्थलनर्णकिरमिश्रततरुणिसुलनमेत्यः भूयुगलपरिघितसंधिबंधस्थउेकपाटवत्पार्श्वद्वयेपहूनतिलकपाटकेनैनपिनधोलिकंचुकोत्पत्यासान्तवा
नात्रत्तनैकदेशादर्शनात्तदणिकामिनदर्शनीयतामुपेक्षा॰ चक्षुषोरपीत्यपिशब्दात्पुरुषेकदेशादर्शनंतद्णिकेत्युच्यते २९ प्रतीकारोपेक्षाचदिपिकारायणभवतीतिदर्शयन्कश्चिल्लम्पटनाय
माह॰ रम्बेत्रणि॰ रहसिपुनर्कमंत्रतत्रेनपदत्रयोक्तेनप्रायोवृक्षेणाहूतिभिवर्तनलक्षयंतीत्योघोअनुज्ञेति॰ इहिप्रांहजलाशयेकदेशेशीरः प्रतीक्षतीत्यहृतौ ३३ सन्
सन्निस्पथिकाकांतेनसंकेतस्थानभंगजातंश्रावयंतीकापिपारदूर्णनछलेनाह॰ सरणेति॰ शरदिसरसीपथिकाः जलानिनीलोत्पलरजांगीभीनि॰ भवतांछानिसलज्जाःपिथांदि
यितानांमिलमुखानिकेदोहंनीलोत्पलेनलक्षंगभीनि॰ भवतानिचतान्यस्थीनिचपक्षेभवलाहीणि॰ धवलनयनानीत्यर्थः तालव्याःसापिपास्याः पक्षेसाभिलाषाः २४ कर्त्तव्यप्रवाद
नायछंतनायिकंप्रतिदूतीमागत्यस्वकृतमण्डनप्रतिपादनपरंवचनमाह अनुकूलागतिरथंप्रतिपादयंतंतिआह॰ अभ्यंतनेति॰ अभ्यंतनंतस्तस्याःउपरिप्रवातवृधपंकाः चंक्रमणाणेनने
समूहसंतीवरथ्याः प्रवातेनप्रकृष्टवातेनबलभंपंकोयासुताः अत्रसमाप्तोक्तयालंकारेणप्रवातप्रायकुलजनभर्मेनवपरिच्छेदालंपांतरेखुरत्तलेनायिकायाव्यज्यते २५ पिष्टककण्यनकी
णेकेस्थाभिश्चत्तनोस्थाभिलाषंवर्णयन्नागरिकः सहचरमाह॰ सुरवीति॰ सुरवधुंदरीकृताथार्यांसंस्थितोपवरणराजहंसानिवेनशणपिष्टकुटजोछाडितधूलिधवलोत्तनोवहंति॰ क्षणः
उत्सवः २६ कपोलिदम्योन्यानुरागंप्रकटयन्नागरिकः स्वयंवैध्यवध्यानार्यमाह॰ तहेति॰ तथातेनाप्रियसाहसंध्यातंयाप्रेषितादूतिपथाद्वापतितंयाकर्णेप्रेषितादूतिपथप्रमेवानिर्दिशंतीजा
तीसत्तनसंवरःकंकालसंघः २७ आरंभेत्यत्रिसप्तत्यासिकांसूचयंतीकुलटागीचचपणमाह॰ दाडलीति॰ स्वत्स्वपतिकापरिशीलनंकुंजेपत्रकल्पनंकल्पसत्तंकोतसोभाग्यकल्पकल्पक
पद॰ यौधमणाश्वमपरिक्षीणोभार्यास्विवाहतीआज्ञा च॰ स्वत्स्वरूपातिकाराद्देशीः स्वल्पाङ्कलिकानांपरिहारोवेषेनकुंजा॰ नापेक्षंतेहनरोचनलाभः संकेतोयत्रसतयोतिगभीरश्चनो
धनं २८ दुर्जनसंसर्गाद्धिरण्यगुणशालिनीर्व्याकापप्यापदंशेषनअकलिपादनाथेमाह॰ दुरितेति॰ दुःशीलेतिरलपतिहासेधूर्त्तोसिप्रत्तरेनावतव्यावातिलमात्रंवरंतसेमकृत
कानवमूल्यकयाहु॰ शिलाअनलवत्॰ दुर्विदग्धाश्चजहंघतिद्राप्यितत्सुपन्नावंतरेवलंजानातीतिभावः २९ चट्टीनिवासिन्याः विलासिन्याःवृतीपत्नीभंगंकथाः नागछंतेत्का॰
तंतन्नामीपगमनायोत्तागंयेषुमाह॰ जहहेति॰ यथाचैतयतिपत्रिजनः आरांकतेयथाचतत्यप्रतिपक्षः शलेनापिगमणीनदेनेनतआरक्षितपत्नी॰ कथमनेनबालेनरहाकर्तव्ये
तिपत्रिजनश्चिंतयति॰ बालोयमत्माभिर्न्यायेनाहतिस्वप्रतिपक्षप्रश्नितपतिरित्यर्थः ३० पत्युर्विकल्पगुणंस्व्यापयंतीव्याबधूः पृच्छनवर्णरुछंदपथिकमाह॰ अन्येति॰ अन्येषुपथिकेष
उच्चाधत्तेषुपृच्छतत्कर्माणि अत्रकर्व्यापत्युवाहमैणेखुभूर्तुर्निनामयतिपत्नोमृगयाविशेषः गोकर्णरित्तेनेतदर्थनोहितात्रध्वनतोस्माहत्त्यमनः प्रच्चंदोदेवैलक्षणदोक्षातोयंकरुण॰
यामृगान्गृह्णतिकिंतुमत्तनातंगानातिभावः ३१ वधूमतिसात्मूयाव्याभ्रमातावंधुलनमाह॰ गणाति॰ गजवधूवेधव्यकरःपुत्रोमेएकःकांहानिनाथातिश्चात्मनश्चयाप्रलोभितः यथाकांडस्य ३५
मूहंवहति॰ विणल्लिओतिच्छुचित्तोवाकः तत्रादेतंधितःशोधितइत्यर्थः वर्तकः सत्पुरुषःअथमर्थः पूर्वमसौमपुत्रः पुत्रेणैवद्वारेणमानतातंगानहूहातद्वधूभावेधव्यंकृतवान्सेमतिवत्यु

सक्तःवातस्मूहमेवंवहति॰ नतुकिमापिकर्तुंक्षमतइति॰ ३२ रमणणीसार्थवाहंलुब्धिजित्यसंगमाहागतस्यश्रुत्वाभिन्नस्यपत्नुर्मेनत्विनीमानस्लानिश्रवणान्मरणमात्रांकमानातान्विचारणायप
दिजनमाह॰ विट्ठोति॰ विट्ठाशोहृतास्तावपारद्धीमाणनोलुव्वाणणीः श्वशिति॰ प्रत्यक्षजीवितोयदिकथमपरेणोतितज्जीवितंनुभवति॰ पत्नीनिधासजिनोजयाहिंध्यारोहणकथांमाकरीत्तु आस्ति
कृतीवतिकुतोऽभयमितिभावः श्वासितीतिजीवति॰ प्रत्यक्षजीवितः प्रत्यायतप्राणः यदिरक्षणीयतिदेवीपत्नीनिधासिजनपतायतनश्रवणज्ञातमरणसंशयोजीवितमेवजत्प्रादित्यर्थः ३३ योयत्प्रार्थि
श्च॰ साश्रियमाणोयितस्यहितमेवोपदिशतीतिदर्शयन्पत्नीमेवोपसिहरन्नाह॰ अथाहूतेति॰ शिक्षायातिक्रियमाणाः पुत्रंपत्नीपतिः प्रथमेनसमनान्मायास्वंतनजालमेवयाकरिष्यसि॰ अयाहूतः
शिक्षायातिसंदिशतीतिवार्ताः मनोहियः स्वतुनिर्गणोऽभवतिस्वजनपुत्रयुपोषमतित्यपदिश्यतेक॰ पुष्पवतेति॰ नान्योऽप्राहेतुलंगुणवारस्तत्रचपेलवेणेवरम्यातेभवतीतिगुरुः ३४ अवपुष्फोदिश्चा
वसंतसाप्यपिगालानिम्नमंतीतिनिर्ग्रामकोपिवरतायाह॰ अणुमरणेतिः असुमरणप्रस्थितायाप्रत्यागतजीवितोप्रियवसमेवेधव्यमंतरंकुलजाभ्यांसोऽग्रयकर्कजातं ३५ इंसाचिन्हदृष्ट्वाअपर
स्त्रीसंगंत्वांक्ष्यपश्चात्कृत्यानांपातरणिमपीत्यनितिनिरपराधोपिपत्योदिंपुमरस्याःब्रह्मकुलीनायाः शीलोद्दार्यादिगुणासंपन्नायाः सापराधेत्वयिजनाःपारुष्योपतिनात्यागंप्रसाहयेत्यतु
नयायेमुखंनाथकंप्रतिदूतीमाह॰ मधुमुहीतिम धुनाक्षिप्यात्॰ दृष्टंदुमुखंपियस्यापीधूलोहंत्यिहिः पुनर्दीहृष्टाद्यायांगताअप्यांपत्यासहकृतफलहृतासाहृत्लमागमिलाविणीतेतीति-
आरंप्रत्यतिदूत्यादयसृतिरितिकश्चित्॰ ३६ गिरिग्रामप्रशंसाछलेनागतीजारंप्रतिस्वदारानिसारयंतंहास्याह॰ धन्येति॰ धन्यावसतीतिनः शंकमोहनेवलर्फपलरुसोः वातांदोलनावना
मिनवेणुग्रहणेगीतिरित्यानोनेः शंकमोहकर्मतनतयेश्वतनमावदलेतेः उच्चतरेः पक्षवत्कूलेः अर्थाद्वृक्षेः कृतिवैरिसंचय ३७ गिरिग्रामागमनादानायकमुत्लाहयंतीदूतीवर्षागमनकुर्वतेषां
रामणीयकप्रतिज्ञायमाह॰ पफुल्लेति॰ प्रोत्फुल्लघनकदंबाः निर्यूतासीतालाताः प्रसृदितमधूताः प्रवृत्तनिर्झरिसुखराः उत्सायतीतिगिरिनामाः जयश्रयमाविशेषणेनसोगोदूरिपनाभिधायः द्वि
तीयेनशयनस्थलंस्तुतीयेनसंभोगानंतरंकेशसंस्कारःचतुर्थेनस्नानविभूषणादिभावितिप्रकाशितप्रतिपत्तये ३८ नीरसायामपरित्सोत्पादकत्वमन्यापदेशेनकथयंतीदूतीनायकस्यसकल
तोपचारप्रार्थकामिनीजनानुरंजनार्थंआह॰ तहेति॰ तथापरिभाविताग्रोपेनतेनहस्तमापेयानार्कपाति॰ सेवंभेदुरिदानींप्रेहाघ्रंकुरुदरोहिणीजाता॰ तथाहिनपक्वकेणकस्तनपदादिपदानवो
नस्थाभिहकेहिन्नादिव्यासेसकुटोघटः घटपूर्णदुग्धदानीतवंचिः पक्वेनदुस्तस्मात्सलंतेतीत्यर्थः ३९ कामिकस्तप्राप्तिलोभान्यशातिशयमन्यापदेशेनाह॰ धवलोइति॰ धवलोजीवाति
नवकूलेधवलत्पफुल्लतेजीवतिकुरुष्यः औहहेगोः अत्रकामपरिप्राप्तितेनगोधंतदीयत॰ तवागोः धवलोधवलश्रेष्ठः धवलागविधवश्रेष्ठेषुलागतिदेशीकोशः ग्रहिरेकवारप्रस्तूतागोः
अथ्यष्ठाहिः सकृत्प्रसूतगवीतिमेदिनीकोशः ४० योपत्यप्रियस्तस्यतदवधवानुकारिणीप्रीतिर्भवतीतिनिदर्शनेनैकोपिसाहसंवनाह॰ अघ्राणेति॰ आजिघ्रति॰ स्पृशतीत्यर्थः स्थाप
यतिहृदयेजनेतरोमांचः आत्मापरोक्षमदृशंपश्यतपथिकोमधुकुसुमं ४१ नार्तस्तत्तद्विचारसमोनभवतीतिनिदर्शयन्कोपिमध्यापूर्वनमाह॰ उणासि॰ पश्यआइत्रिकियतेमोघंषु
अंगकृतोकदकलत्यांनिर्भरंधातस्थाभ्रांतुकोनभवतीर्घनस्यजेनअधिज्यान्नदृशतिपावेक्षार्यतद्वत्यर्थः नोघंनिरर्थकं कुलोकुंचकेवनगजेन अथात्मनभिप्रायपामथाश्रित्यस्वयंमोरका

दिक्कमालोक्यनमोद्यमानः करस्पर्शप्रत्यूहमहाजनज्ञिघ्रत्तायागतस्पृष्टान्तस्तस्मरधार्यारिस्थतेनोत्तंलमपिनीरसकर्कशाग्रस्पर्शकाण्डत्यर्गभेनाकृष्टचेताः कुमलमुंचुवृत्यर्शनसम
र्तनमनेनरंतस्यसंगतिभावः ४३ काप्यात्मस्थविचाहाभावसंजीवनसंपरिहासमाह- गिज्जतेरति- गीयमानमंगलगोपिकाभिर्वेरंगोनस्तकर्णयाश्रोतुमिवागतैः परवधूवि
श्वासवधुकाया:सोमांचः गोजनोगानः ४४ आलस्यविचाहाद्याश्चित्रारशीलाकाचित्पुष्पिसंकेतकंसंकेतवेलतनिकुंजमात्मस्थाप्रेक्षंते मनसेति- अन्ये आकर्णयंतः आलस्यविचाहमं
गलोहीतर्तेर्थुनभिः- स्वमंदुसंतिमांचोत्तमनिकुंजा: यो:समंपूर्वसंतनसोरन्यमनुभूतंतेवित्यर्थः ४५ वधुजनप्रीतयेगोचिरंचिरवृत्तविवाहयोर्हपित्योर्वन्योन्यानुरागमाह- उच्चागर
ति-उपगतश्चतुर्थीभिर्गतैर्विवाहियोगसविधेचरुलग्नाधांतस्यान्यवस्त्यचरुचेदाश्रुधिरुद्गमिवचहस्ताभांडपगतश्चतुर्थीभिर्गतैर्विवाहियोगोभविष्यतीतिप्रयेनसविधेस्थितस्याग्नि
त्यर्थः चतुर्थीरूपाणामातास्वरूपहंण्छतीतीतिलोक्यपहाराः ४६ नवबधूसंगमलस्यालोलिक्तिचनलक्षितप्रतिपादयन्कोपितहृदयमाह- गरणि- गच्छहृदिनयातिमुखवेनप्रष्टुं
दातिलालठयातिकिमपितयापिपरवलुलिनापि ह्रदयंनवधूसंगः प्रियोभवतिअन्यप्रियत्वहेतुमंतरेण्यपिप्रियत्वमितिविभावनालंकारः क्रियायाः प्रतिषेधेपिफलप्राप्तिर्विभावनै
तत्तद्वचनाणवः ४७ बालयावाम्येनकुपितवदंतंप्रसादयितुंकाचिदनवधूभावमाह- भलीगाति- अलीकफलप्रवलमानेनवचनेनवक्ष्यमाणेनवक्ष्यमाणेनसंसेहितोत्तरंस्यमितव
रूपस्यथिगतोद्वत्तः अलीकफलप्रवलमानेनवचनेनवक्ष्यमाणेनसंसेहितोत्तरंस्यमितव्यंसंसेहितोत्तरंस्यमितव्यंसंसेहितोत्तरंस्यमितव्यं- संसेहितोत्तरंस्यमितव्यं- किमपियेनात्यंतः एकवचनकोपस्यामः किमन्योत्तरयानास्तिमेषतल्लक्षेकेवलवचनोक्तोत्तरंस्यमितव्यं
स्वभावएवयामंचालयानंतुकोपेनेतिभावः ४८ नवबधूकिंनिमंत्रणाणमणि चेनकोपिताया: कृत्याश्चिद्रस्वस्यांकापिदासत्वंवीमाह- पुच्छिज्जंतीति- पृच्छ्यमानानभणति- ग्रहीतात्रस्यु
दंति- चुंबनाशंकेति- तृष्णाकंपनवधू- कृतापराधोभोपगूढा-सप्तमप्राधोपेपनवधूर्बभाणदुरुपेभोक्तव्योगेति- नायकंप्रतिदूत्यावलिर्ना ४९ पुनः पुनः कृत्यचिल्लयाः कुर्वतीकामप्युपहसे
तीकाप्रियमाल्यमंगीमाह- ननोश्चिंतेति- ततरावभयंतिकथावि[क]सतीं- तन्नमल्लमाल्यंते- किमन्येनात्यंतः एकवचनकोपस्यामः किमन्योत्तरयानास्तिमेषतल्लक्षेकेवलवचनोक्तोत्तरंस्यमितव्यं
च: ५० विरहोत्कंठिताकाचिद्दूतीचेष्टाभवनचंत्यवचनोत्तराद्दूतीभवमनुभवचिह्नंप्रेक्षंतीयाति- आदृणति- चालिवचनानिवयमपिजल्पामक्तानिजल्पातिजनोपिनाम्येवतेनप्रजाप्रियातामि
हृदयंनवतयंति- ५१ आसंगमायोत्साहयंतीदूतीपत्यासहकृतकलहोनायिकामाह- तद्याज्ञासेणेति- सर्वरिरेण्यमृगयध्वंप्रियंलनंचरिसरःखेननः कार्यंयतयत्पृहृदयदर्शितं
तंनकरयंचवनंनास्ति- तत्रावचनप्रागुणाः सप्तावनायकः सुप्तहेतुनेतिभावः ५२ तयेषापरगाथामाह- हीसेनेति- यद्यप्रसादधनंविनैवकांतदर्शनायागतांदूतीहितरंप्रतिक्षुब्ध
तीत्यर्थः अभिप्राह- हृदयमानोदृष्टिस्तत्रवश्रिंत्यमानोमनोक्षुब्धः चक्षुरुत्क्षुप्यमानाः श्रुतिसुखः प्रियोजनोनियःपरमणीयः उरुप्यमानः फीर्त्यमानः नित्यंतितश्चाचालप्रसाधना
यानीलोतेभावः ५३ क्षीणधनत्वात्पूर्वंनेत्यादीतः पुष्करचालिनिधनोदुहितस्नेहमुपदर्श्यंत्यात्मकृत्यानुपयिमानोभुजगैः सोपालंभमत्यात्मस्थालंआत्मशिरायाजेनाह- क्षीणेति-
स्थानभ्रष्टाः परिगलितपीनत्वाः उन्नतापरित्यक्ताः स्वयंपुनःस्थविषयोयराद्वयउदरपानिषण्णः धनवंतेवयुभाक्षमनुरूपाः वयंतुहतविधनत्वादुदरभरणमात्रव्याप्तवाः

तस्मिन्समाभिर्युभाकंप्रथोजनमितिभावः ५४ संदेहितात्रापिचित्पूर्वनमस्कारपूर्वेणकांतमुपालभते- पङ्कसेति- प्रत्युपगतरक्तदेहप्रियालोकलोचनानंदमन्यदोषितदार्यनिर्वि
शेषभूषणदिनपतेनमस्तेप्रत्यूषेप्रभाते आगतहृष्टोयांतदागत पक्षेमहिरांतनमस्कृतारक्तः आरक्तः पक्षेआतुरक्तः अन्यमहिलाद्यारत्यर्थः देहेपत्यसतत्याप्रियः भालोकोयस्य
सः पक्षेप्रियालोकस्यमहिलानामनयालोचनानांदोषनमालिनः अन्यत्रहृष्टोयांतोनपक्षेअन्यस्तापोयेतापितावरीर्यंयेन नभसोभूषणं पक्षेपरस्त्रीदत्तनखक्षतभूषणमसतेः भास्त्वा
विवहूरादेवदंदनीयस्तंनलभिगम्यइत्यर्थः अन्यस्यवर्णनाकयोरुपमानुपमानुभावोवांमयः ५५ किंगर्भवतीभवतिदूतिप्रियेणप्रष्टव्याकाचिद्विपरीतार्थेविपरीतरतार्थं
पटप्रश्नेसिमलकिमितिगर्भसंभूतिंअयकृत्पुंकेसमुपवेनलतापकलिकापीपेतिकृतिः अपवदनेशोभुखपीकृते- ५६ कामार्ताः स्वाजन्यमन्यपतिपंतीतिनिदर्शयंत्रकाश्चिद्दासा
द्यासणेति- अन्यासन्यविवाहेसमयदोदयानरुणांशोपीभिः वर्धमानेरद्भुतमथनेर्वधानिहूयंतेदयासमयेसेवंधानीनूयंतेदृत्यन्वयः ५७ अनुकूलनायकाद्यासे
नानिर्भिन्नाकाचित्सखीपालंभांदधिभाह- जनानिति- यद्यदातिरेखेतिनानाआशाबलिकाभिर्दूरंवपलके तद्दूतात्रइनविधिनिभिन्नहृसिलाप्रोक्षति ५८ संदेहिताकाश्चन्याप
देशेनकांतंसत्रमत्कारमाह- अशुद्धतीति- अनुभूतः कृतस्पर्शः तकलक्ष्मलभूर्णभूर्णदिवसेदूतीद्यातंगकृशांगहृदानीतवर्दशमहेचरणेः कतापः क्षितिगः पक्षेकलेहलः सक
लकलाभिः पोडशकलाभिः पूर्णपक्षेचतुष्टिकलाभिः पूर्णदिवसेभूर्णभूर्णमादिवसेपक्षेः पुण्यरहिसेदूतीयातिथिः पक्षेदूतीमात्मीतत्याः तंगेनकृशांगादूतीयासहभामिणी
त्वमरः अन्यसमानोत्पालंकवेण्चंद्रकांतयोरुपमानेभेमेयभावमाह- ५९ विरहोत्कंठितादूतीमाह- दूरंतवएतीति- दूरोतेनितेपियेयकथमपियेनिनतेमननयनेः हृदयं
नखेनसममद्यापिअनिवादितोऽसमति- ६० मानकर्तुसमर्थानिनायिकांप्रतिदूतीसप्रणयकोपमाह- तस्येति- तस्यकथाकाकिंकनेवाकर्णनसमापयत्कोपेसंकुहालोक
नंकंपनशीलेउपठाकिंप्रयत्नसे- ६१ संभ्रांतसपत्नीवचनाव्याजेनदूतीकाचिदभिसारिकांत्वरयितुमाह- भनेति- भवनामिन्दुनीलद्वारवामस्तब्धवलिनवर्णाधीवेभुतपक्षपुटाः तरु
शीखरेषुविहंगाः कथंक्रियमाणेभवनेसंस्त्वनिनीलोत्पलेनाद्रेतयात्मिभवंतंतच्चपदस्खलनहेतुमितिसूचितः ६२ असतीप्रवृत्तेसिकेनापिसंगतानाकाचित्स्तवीमाह- अहरे
ति- अधरम्पुपानात्रासयापकुरमितीसासविशेषं असतीअतज्ज्ञाग्रीलाबहुशीलितेतिनाथमानंस्थाः ६३ अंगनावित्रस्तस्पदुःशकातासतीयातिनायकंवयंतीकाचि
दाह- स्वाणोणेति- स्वाइनेनेवपानेनेवचयानेनेवतल्पाभ्यांहीतोसंश्लेषस्तयापथाचावमभिनंदति- मुंकमिमहस्वामिन्येतिकृहीतोवशीकृतः मंडलः कुक्कुरः मंडलंपरिधीकी
चदेशेद्वारदशनाश्चिच्छ्रीवेश्यनिवहेवैनेचिमुपुंसितनुक्कुनेदृतिमेदिनीकोवरः शुंकृतिरादायतेयति आगछतीसतिसासमी- ६४ नायिकांतावनुरूपजातदर्शनेनस्वदु
हितमनुशोचंतींव्याधूयभूरुकाचिदाह- कंदंतेणेति- कंदूयतेआर्कांडेपल्लीमध्येविकटकोईंद्रयंति- मनणद्व्यधिकंन्यायधेनशेदितास्वरः कंडूयनातनंतणेनन्वप्नं
कुर्वना ६५ किमितिशेदिशीतिसख्यापरिहाकाचिदाह- अन्हेइति- वर्षाभ्रजुकशीलाः प्रियोपिप्रियसखिविकांपरितोषः नरवत्त्वन्याकापिगतिर्नाभिषेधाः कथंशोचयंती

थिकांचाबोधयंतीकाचिदाह- मद्येयजेणगुणातिमधेप्रतनुकपंकेऽभयोः पार्श्वयोः शांतकर्दमांशमात्रव्यसीमसीमांतामेवव्याप्तुकंजलंप्रतनुत्वात्स्वल्पंजलंयस्मिन्नेवंभूता दृशः पंकेयत्रतादृशंतत्राहचरव्योऽभयपार्श्वयोः स्थानेकर्दमलवंदृष्ट्वादानिरीहितेनयथारागाद्यागंतव्यमितिकाचिद्बोधयति ॥४ काचनसाधिकाप्रीतिरत्यहेःस्थितात्कविदाजक्तात्तद्वत्तरसमागतेव्याकुलाचित्तंबुनायकंसमाधेरेतदितिदूत्याह- अथवाएहेतिः अथवाएहागतजामातुर्द्विगुणंपतिमोहनोत्पत्तेरधमाएहंप्रश्नेनाहनपिश्नुनोवलथवाङ्मोहनंसकलंतर्कमज्जनंनश्रमनंजंगंसंभाजनंनिर्नतस्थापिपिशुनः सूचकः अपरोवाएहागतेत्यनेनेतिसत्तेजामातापिचत्रंचारहित्याध्येनपश्चाद्गृहेनगमिष्यतिसातुदिनशेषएवनत्रस्थापितिवत्यातनत्रनगंतव्यंतत्रस्थानेकालेभोतिभावः ॥५ कृतकर्मणेः आगमदीर्घत्वंनेनेवपरेपत्न्यांयेते- तत्रप्रीतिवत्तत्रसमयेपलाषंतदूतिप्रीतिनातकर्तव्येतिकाश्चिदाह- मुद्गश्चेति- मुद्गश्चपेठामोटितजर्जरकर्गस्यजीर्णमछुत्यकृतावंधवधप्रीतिनदृहृदयंसमुत्वनाति- पूर्वंतत्पतिरतिभूतःसमर्थश्चस्थितः संप्रतिवार्धिकेनक्षीणशक्तिरितियथापूर्वंतद्वेषभाणनात्मान्नेणतत्मान्नभेतव्यंक्षीणवार्धिकत्वेनत्वेचस्वसनरोचतेसर्वप्रकारसमर्थत्वेयिसात्मेहमात्रचिष्यतीतिभीरुतामपहायतत्संतोषायप्रवर्तितव्यमितिभावः ॥६ काचनसहजसुंदरीरत्याप्तयुगवतीचाप्रियाद्यूनानिताप्रियालजितारोर्नाग्नियस्यचचिरकालंनवस्थापितेनेहर्षितेवतांबोधयंतीतरथाह- अणवरइति- आसक्तंतेनलतांपल्लाग्रहनेनपदहृदाद्देनामलिंगालजसेनेतृत्यासहोभाग्येप्रकटीक्रियमाणेपत्याप्तकार्यापटहरणेहिडीरेणवयूहोभाग्यमासक्तंतेनलंलज्जितानभवतिचेत्यत्रयेतिस्मानतीह्यसति- अथवापत्युर्विरक्तापिनत्यतीहसेनेपरमसंदरीरायंस्वसौंदर्यगर्वितात्कस्वस्मायेतिहृदयंकामुकंप्रतिप्रलोभनोक्तेर्दूत्या ॥७ रक्तलस्यषाड्भाभुर्वभानेनविश्वासोनावियेयइतिकाश्चिदाह- भावहृद्धेति- मात्रजनविश्वासांतरांवंचकुचादुकस्यनिपुण्यानांनिर्वृत्तिकार्यपराङ्मुखत्वानांहनामिवबलवानांत्वत्तस्त्वभानोक्तियरिव ॥८ यामांतरंगछतीमसतमिनुष्याजेनतद्वप्रस्थितावधवद्भूत्कामुकान्दृष्ट्वाकापियरिहासपूर्णमिदमाह- अस्त्रगामीति- अन्यग्रामप्रस्थितोप्रोषितकर्षयंतीमंडलानांपांतिः अरवंदितसौभाग्यवर्षशतजीवतुनेशानीमंडलाः कुकुराइरिछोलीतिपंक्त्यारोही ॥९ काचनदेवरेनेआसक्तातेनचप्रियवाक्प्रजानेः प्रलोभ्यबलीकृता- तत्रश्वकुतश्चिन्निमित्तादिज्यतितस्मिंस्तमुपालप्यात्मेहमाह- सज्झमिति- सत्यंकथयदेवरतयाचादुकारकेसाक्षात्मागिर्वृत्तिकार्यपराङ्मुखत्वांहिसितंकस्माद् तथाचलत्वंदेवेनहिताइतिमत्परादङ्मुखत्वंत्वंथेवूहेयमितिभावः ॥० तस्याग्रहेजग्धारिहतमृध्यासमूध्यासारानोचेतत्पतिर्गायतीत्यनेनतत्पतिस्यान्निध्येनचंदिकाग्रालिहेनचरानेरद्यसानरूपवसाध्येतिकृचिद्बोधयंती णिष्यस्मेति- निष्पन्नतस्यकाप्रिः स्वछंदंगायतीपामरः शनदिलेहदलितनवद्राक्षितंबुलधवलगंडकास्तारात्रिपुञ्जातत्कालेशालीनांपाकेहालिकः स्वग्रहेतिष्ठतीतदुपायेनतद्भार्यस्वयंसेवारोहेतिचतीतति हलिकधूः शरत्कालातिरिक्तकालेस्तब्धमेतीदंश्लिष्टांचित्रबोधयंति ॥१० षष्ठिकालेपूर्वत्सरायक

लयोपेपद्मांकेतसेत्रषंढदृष्ट्वाकश्चित्पांथओहः- आलिहिजलईतिः आलिरयतेपंकतलेदृढात्रिचक्षलनेनकलयागोप्यः हितीयेपादेअग्निलध्यतेपंकजलध्यालिचक्षुषेनेकः कैरातस्त्रीतोवरोधतिर्यक्स्थितः कोमलश्रवणः व्यंजनेनभणञ्जनेषणस्थितोनेपूर्णदृतियात्पत्- यदापूर्णपत्रतेसेत्रमध्यस्थितजलस्यशोषकत्वात्तदाकलमगोप्याः शालिपाकेनसंकेतस्थलाभावबोधेनदुःखोपक्षेपनसंपूर्णश्रवणोपंकमध्येप्रतिधिवेतिः सत्रचषकांतरेकर्षणवसरेदृष्टः तेनान्यपक्षेफलमोत्पत्तिमात्रमुतत्तलपर्यंतंकलमगोपीपांथांदिकलभस्थात्यतीतितत्प्रलोभायांयोगेनदेहयतितस्मरतिवापूर्वानुस्तूतमथेमितिभावः ॥९ दिअहेइति- दिवसेदिवसेशुभ्रातिर्लोकास्त्यार्यलोगमत्रिंचयावनमुखीभावतीगिकलमसेत्रकालेसस्यस्वाध्येतितत्प्रत्यक्षत्यश्रितिफल्पाश्रित्यवृत्तिः ॥१ णअंकंपिएणेतिनकंपितेनहूतपामरेणदृष्ट्वाचारंपूर्तेः नोकुंभेएतावत्वहसितेत्याक्रोशिनीमुक्ता ॥१ विचार्यमेनत् कांचिद्भक्तत्तकान्यचित्तंतोहृहबाहूनात्तकृत्यभक्तहारिणीमेवदृष्ट्वापामस्त्यचेष्टांचाकापिप्राह- नवकर्मिण्यवधपामरेणदृष्ट्वाभक्तहारिकांमोक्तमेथोक्तप्रश्नदेवहासिनीमुक्ता- याभक्तहारीतिदृष्ट्वांजनभक्षयंतंकामिणीयोक्तरूपेप्रश्नहेमोक्तथेअभक्तहारिकांदृष्ट्वाजातस्या संगेनावहासिनीनाथहृतिप्रतिस्मात्मोजातहृतिदृष्ट्वाहृतिततदीर्घप्रातनोतिहृद्धिकः अतस्तीव्रहृत्यमार्गतुधानधलेतिलसेत्रे- तिलसेत्रमध्येयेनयथाकाचिद्रसतीगत्वामिहारंकृतवतीतंमार्गहितिगतिलयुर्फदृष्ट्वानातिरिवनोद्भूरितिस्वक्षत्यभावेपरोपकृतोहलिकस्यापितात्पर्यमितिपरोपकृतोपतनीयमितिभावः ॥५ संकोलिआदेति- संकोचितद्रव -- तेरवंद्वरवंद्वकृतद्रवपतिद्रवनषर्गिमेमार्गेगच्छहभविष्यत्संवेनपथिकेनगच्छहभवत्कूरवेनेतिवा- आज्ञामिसुरवमुद्दिश्यपथिकेनमार्गेक्लेशमगणयित्वात्तरयाग्रहंप्रतिचाभक्तभूर्तिनायकोयथादुःखनप्राप्तोतितथानायिकयाविधातुमुचितमितिभावः ॥६ अद्यत्समासोहरनमस्कारकृपंमंगलमाचरति- संज्योति- संध्याग्रहीतजलांजलिप्रतिमासंस्कांतगेरीतुरवकमालं- आडीकमेवस्फुरितोष्टंविगालितमंत्रहृनंमत- हूस्यापिगेरीतुरवकमलप्रतिबिंबहृष्टूर्सध्यात्मानित्यकमंगिमंश्लोपोभवतिकिंपुनरामृदारेलेकित्यप्रियासतोन्धिध्येव्याकुलचित्तनेतिसर्वथात्मीसंगः परिहृरणीयइतिसकलतात्पर्यार्थः ॥७ इतिश्रीहालविरचितेप्राकृतकाव्येसप्तशतकेससमशतंसमाप्तंसर्वथानांस्वभावरमणीयं- हालइतिराज्ञः शालिवाहनस्यसंज्ञातंर्द गाथोतिछंदः इतिशब्दः समाप्तार्थः

इतिगंगाधरभट्टविद्वद्वरविरचिताप्राकृतशतश्लोक्याव्याकाव्यस्यटीकासमाप्ता ॥ ५ ६ ५ ७ ५ ५

शाके १७८८ रौद्राब्देपौषकृष्णचतुर्दश्यांश्रुवासरेदंडलकंससमर्पितजातं ॥ श्रीगोपालकृष्णार्पणमस्तु ॥ श्रीलक्ष्मीनरसिंहवरदार्पणमस्तु ॥ ५ ५ ७ ५ ५

श्रीरेवेनमः ५ विषयेकोंकणसंज्ञेकांतगतसंगमेश्वरनगरेवि[illegible]त्पाकृ[illegible]श्रीतश्रीगुंडगंगोविष्णुः ॥

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June, 2017

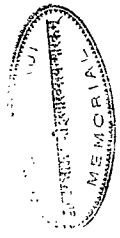
MEMORIAL